

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 398:001.8(497.434Ribnica)(091)

Prejeto: 8. 6. 2018

Domen Češarek

dipl. bibl., urednik domoznanske zbirke, Knjižnica Miklova hiša Ribnica, Škrabčev trg 21, SI-1310 Ribnica
E-pošta: cesarek.domen@gmail.com

Zgodovina raziskovanja pripovednega izročila na območju Ribniške doline

IZVLEČEK

Prispevek obravnava zgodovino raziskovanja pripovednega izročila na območju Ribniške doline. Ribnica je z vidika slovske folklorne dediščine znana predvsem po šaljivih pripovedih in značilnem humorju, ki predstavlja pomemben del nesnovne kulturne dediščine. O načrtnem zbiranju etnografskega gradiva Ribničanov lahko govorimo že v predromantičnem obdobju. Na tem območju so delovali nekateri pomembnejši slovenski predstavniki in misleci romantične dobe. Z zbiranjem folklornega gradiva so se prvi ukvarjali zadnji ribniški graščaki – Rudeži. V luči prizadevanj za slovensko nacionalno prebujanje se je v Ribnici večkrat ustavil prijatelj Jožefa Rudeža, poljski etnograf Emil Korytko, ki je v 19. stoletju slovenske intelektualce spodbudil k zbiranju folklornega gradiva. V članku so omenjeni raziskovalci, ki so v svojih raziskavah kakorkoli obravnavali ribniško pripovedno izročilo in zbirke pripovedi, ki se vsebinsko navezujejo na Ribniško dolino.

KLJUČNE BESEDE

Ribnica, Sodražica, Dolenjska, zgodovina, etnografija, etnologija, folkloristika, pripovedno izročilo, slovska folklor

ABSTRACT

HISTORY OF FOLK LITERATURE STUDIES IN THE RIBNICA VALLEY

This article outlines the history of collecting folk tales in the Ribnica valley. In regard to folk literature, Ribnica is mostly known for its humorous narratives and the characteristic humour of its inhabitants, which constitutes an important part of intangible cultural heritage. The beginning of the systematic collection of ethnographic materials goes back to the pre-Romantic era. The Ribnica valley was home to some of the most important Slovenian representatives and thinkers of the Romantic period. The first collectors of folk materials were the last lords of Ribnica's manor – the Rudež family. During the time of Slovenian national awakening in the nineteenth century, a friend of Jožef Rudež, Polish ethnographer Emil Korytko paid several visits to Ribnica and encouraged Slovenian intellectuals to collect folklore materials. The article mentions researchers who have in any way dealt with Ribnica's oral tradition and various collections of narratives related to the Ribnica valley.

KEYWORDS

Ribnica, Sodražica, Lower Carniola, history, ethnography, ethnology, folkloristic, folk tales, folk literature

Uvod

Ribniška dolina je bila v prvi polovici 19. stoletja eno od pomembnih stičišč slovenske folkloristike, saj so na tem območju delovali pomembnejši predstavniki in misleci romantične dobe, ki so se zavzemali za načrtno zapisovanje slovstvene folklore. Kljub pestrosti predhodnih raziskav in kasnejših etnoloških prizadevanj za ohranitev obrtniške tradicije so kasneje le redki prepoznali potencial načrtnega terenskega raziskovanja slovstvene folklore. Sistematičnega raziskovanja ljudskega pesništva se je lotila etnomuzikologinja Zmaga Kumer, ki je leta 1968 izdala znamenito zbirko *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*. V načrtni terenski raziskavi, ki je potekala med letoma 1963 in 1966, je zajela celotno območje Ribniške doline. V poglavju Zbirke ljudskih pesmi iz Ribniške doline¹ je že obravnavala zgodovino zbiranja ljudskih pesmi. Tako širokega sistematičnega zbiranja ali raziskovanja slovstvene folklore se od takrat ni lotil nihče več.

Ribniška dolina je zgodovinopisju znana predvsem po suhorobarski in lončarski obrtniški tradiciji. Ribničani, ki so svoje izdelke prodajali po širšem srednjeevropskem prostoru, niso bili znani le po obrti. V spominu ljudi so prepoznavni po iznajdljivosti, šegavosti, značilnem narečju, videzu in svojevrstni podeželski miselnosti. Vse to je vplivalo na nastanek šaljivih zgodb o Ribničanih, ki so bile nekoč raztresene po celotnem slovenskem etničnem ozemlju. Na nastanek tovrstnih povedk je delno vplival značilen ribniški humor, ki ribniško narečje začini z domiselnimi besedami in frazemi. Za povrh pa Ribničani radi kako šalo namenijo tudi sebi. Prisotnost humorja tudi v današnjem času dokazuje, da je jezik živ in pomemben za obstoj lokalne identitete, ki kljubuje v prostoru in času. Ribniški humor in ljudski lik Ribničana v luči slovstvene folkloristike predstavljata pomemben del nesovne kulturne dediščine Slovencev, ki bi mu morali v prihodnosti posvetiti bistveno več pozornosti tudi s strokovnega vidika. V tej objavi pa ne bomo govorili le o šaljivih povedkah, saj Ribniška dolina s širšega vidika pripovednega izročila ne zaostaja za drugimi pokrajinami.

Slovstvena folklor (označena tudi s terminoma ljudsko in ustno slovstvo) se je skozi čas, spomin, prostor in edinstveno jezikovno poetiko ohranjala v pesemskem in pripovednem izročilu. Zvrsti ljudskega pripovedništva (pripovedi) delimo na pravljice in povedke, slednje pa se delijo še na: legende, bajke (bajčne/bajeslovne povedke) ter zgodovinske, razlagalne, socialne, šaljive idr. povedke. Krajsi folklorni žanri so uganke, pregovori, zagovori, vraže, kletvice, zbadljivke in drugi frazemi. Zaradi svoje časovne oddaljenosti je slovstvena folklor pomemben vir tudi za različne interdisciplinarne raziskave. V pričujoči

objavi bo obravnavana zgodovina raziskovanja pripovednega izročila na območju Ribniške doline. Sumarični pregled posameznih raziskovalcev, zapisovalcev in njihovih zbirk je omejen na območje Ribniške doline in nekdanje meje ribniškega gospostva, katerega naslednici sta današnji občini Ribnica in Sodražica. V članku so omenjeni raziskovalci, ki so v svojih raziskavah kakorkoli obravnavali ribniško pripovedno izročilo in zbirke pripovedi, ki se vsebinsko navezujejo na Ribniško dolino, vendar so bile zbrane zunaj tega območja.

Sledi pripovednega izročila v baroku

Med prve znane zapisovalce ribniškega pripovednega izročila uvrščamo kranjskega polihistorja **Janeza Vajkarda Valvasorja** (1641–1693). Čeprav tedaj še ne moremo govoriti o folkloristiki, etnologiji ali kulturni antropologiji kot znanstvenih vedah, lahko njegovo metodo imenujemo antropološko zaradi njegove naravoslovne usmerjenosti, holističnega obravnavanja in terenskih metod.² Valvasorjeva enciklopedija *Slava vojvodine Kranjske* (1689) je polna dokazov, kako se je njen avtor trudil dognati razne posebnosti v naravi. V zvezi z njimi je zapisal vrsto pričevanj, ki jih je sam imel za verodostojna, danes pa so le del slovstvene folklore. Marsikatera njegova zapisana povedka se nanaša na vodo in nekatera jezera, ki se skrijejo, kadar jih kdo želi najti.³ Tako je v prvi del enciklopedije v poglavju *O izviroh, toplicah in jezernih na Srednjem Kranjskem* vključil tudi mitsko povedko o skritem jezeru v ribniški Veliki gori, ki je bilo po pripovedovanju domačina polno rib, sredi jezera pa naj bi rasel narobe obrnjen javor. Obstoja jezera ni mogel dokazati. K pripovednemu izročilu lahko štejemo tudi njegov opis potoka Rakitnica, v katerem omeni povedko o morskih ribah, ki naj bi jih v vodi videvali domačini. V tretjem delu enciklopedije pa v opisu ribniškega trga omenja znano zgodovinsko povedko o čudežu, ki se je zgodil med turškim napadom na Ribnico. Povedka pravi, da je Turke zaslepila podoba cerkve sv. Štefana in jih odvrnila od napada na Ribnico.⁴

Drugi najstarejši zgodovinski vir, ki priča o duhovni kulturi Ribničanov, je znameniti sodniški zapisnik poslednje čarovniške pravde na Kranjskem, ki je leta 1701 potekala v ribniškem gradu. V ohranjenem zapisniku zagovora obtožene Marine Šušarek (Češarek) lahko prepoznamo značilnosti vraž in bajčnih povedk o čarovnicah, ki so danes del slovstvene folklor. V njem izvemo za mesti shajanja čarovnic pri Sv. Marjeti v Dolenji vasi in na gori Klek, sestavine za izdelavo mazila za letenje, tipične vraže, povezane

² Slavec Gradišnik, *Etnologija na Slovenskem*, str. 519.

³ Stanonik, Janez Vajkard Valvasor, str. 186.

⁴ Valvasor, *Die Ehre*, I, str. 233; 238–239; III, str. 467.

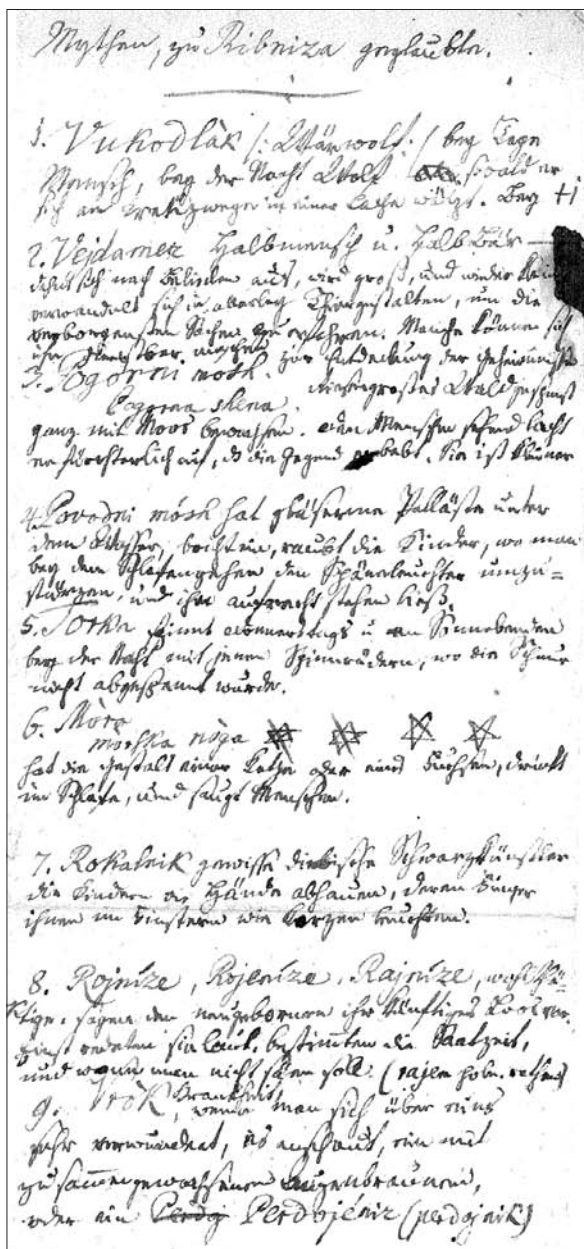
¹ Kumer, *Ljudska glasba*, str. 43–52.

s čaranjem, ter opis dogajanja na shodu s hudičem.⁵ Zapisnik, ki še danes buri duhove, je ne le pomemben zgodovinski vir, ampak tudi edinstven pokazatelj tedanjih verovanj Ribničanov. Etnologinja Mirjam Mencej v svojih znanstvenih objavah ugotavlja, da so se tovrstna verovanja v čarovnice v nekaterih slovenskih krajih ohranila vse do danes.⁶

Raziskovalci pripovednega izročila od konca 18. stoletja naprej

Dobro stoletje po čarovniškem procesu v Ribnici lahko že govorimo o prvih začetkih raziskovanja ribniške slovstvene folklorne, ki sega v obdobje predromantike. Zbiranju in raziskovanju slovenske slovstvene folklorne so pozornost posvetili izobraženci, sprva z večjim poudarkom na ljudskem pesništvu,⁷ kasneje pa so prepoznali tudi pomembnost pripovednega izročila. Prva sled zapisovanja je rokopisni spisek bajnih bitij, naslovljen *Mythen zu Ribniza geglaubt*, ki ga je med duhovniškim službovanjem v Ribnici zapisal duhovnik, jezikoslovec in pesnik **Valentin Vodnik** (1758–1819). V rokopisu je naštel in opisal bajna bitja, ki so se pojavila v folklornem izročilu Ribničanov: *vukodlak*, *vejdamec*, *pogorni mož*, *povodni mož*, *torka*, *mora/morska noga*, *rokalnik*, *rojenice* in *vrok*.⁸ Vodnik, ki je bil sošolec in prijatelj Antona Rudeža, je zapis najverjetneje povzel po njegovih rokopisih, do katerih je prišel v času službovanja (1788–1793) v Ribnici.⁹ Vodnik že okoli leta 1791 omenja, da je pripovedi zapisoval njegov tedanji sošolec in kasnejši ribniški graščak A. Rudež.¹⁰ Domnevo potrjuje dejstvo, da podobna spisa o bajnih bitjih zasledimo tudi v Korytkovem zborniku. Korytko je rokopise dobil iz Rudeževih rok in jih je nato prevedel v poljščino. Povezavo med njimi je opazil etnolog Milko Matičetov, ki je v Korytkovi zapuščini odkril še tretjo, v celoti nemško verzijo omenjenega seznama z naslovom: *Allerhand abergläubische Meynungen, und Gebräuche der Reifnizer*.¹¹ Vodnikov zapis je v primerjavi z ostalimi variantami krajši, kako besedo pa je tudi poenostavil ali popravil.¹²

Zadnji ribniški graščaki Rudeži, sprva po naravi trdi, nato pa pri ljudeh priljubljeni gospodarji, so bili vso prvo polovico 19. stoletja in tudi pozneje tesno vpeti v prizadevanje za slovensko nacionalno prebujanje. **Anton Rudež** (1757–1829), rojen v Kobjeglavi na Krasu, je prve raziskovalne izkušnje najverjetneje pridobil že med študijem filozofije v Ljubljani, kjer

Valentin Vodnik: *Mythen zu Ribniza geglaubt* (Miti, v katere verjamejo Ribničani).

se je srečal z največjimi misleci tedanjega časa. Nanj je verjetno vplivala tudi narodnobuditeljska mladina Pohlinovega kroga.¹³

Antonovo raziskovalno delo je nadaljeval njegov sin **Jožef Rudež** (1793–1846). Zbiralci, kot je bil Jožef, so pobudo za zbiranje začutili zlasti ob branju Valvasorja in Antona Tomaža Linhartarja.¹⁴ Kot njegov oče je bil tudi Jožef v prijateljskih stikih z najvidnejšimi predstavniki slovenskega romantičnega gibanja.

⁵ Jaklič in Košir, *Zadnja na grmadi*, str. 201–265; ARS, AS 1080, fasc. 16.

⁶ Mencej, *Coprnice so me nosile*.

⁷ Kroječ, *Pravljica in stvarnost*, str. 16.

⁸ NUK, Ms 540, Razno, št. 12.

⁹ Kumer, Rudeževa zbirka, str. 129.

¹⁰ Popit idr., *Od volkodlaka do Klepca*, str. 5.

¹¹ Stanonik in Jež, *Nekaj folklornih zapiskov*, str. 111.

¹² Popit idr., *Od volkodlaka do Klepca*, str. 112.

¹³ Kumer, Rudeževa zbirka, str. 129. Gl. tudi Stopar, *Grajske stavbe*, Dolenjska 4, str. 129.

¹⁴ Popit idr., *Od volkodlaka do Klepca*, str. 5.

Bil je Vodnikov učenec, med študijem na Dunaju pa je bil njegov mentor Jernej Kopitar, ki ga je spodbujal k pisanju ter navduševal za slovanstvo in zbiranje etnografskega gradiva. Kasneje je J. Rudež Kopitarju pošiljal narečne besede za njegove jezikovne spise.¹⁵ Verjetno je prav na njegovo pobudo¹⁶ leta 1812 anonimno objavil svoj prvi etnografski članek z opisom porok v Ribnici, na Krasu in v Loškem Potoku, ki ga je izdal v časopisu *Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*. Sledila je študija o Kočevarjih Das Herzogthum Gottschee (Gothschee), ki jo je leta 1823 izdal v časopisu *Arnstadt's Vorzeit und Gegenwart*. Objava zajema opis noš, šeg in cerkvenih podružnic na Kočevskem. Dodane so tudi ljudske pesmi in kočevarsko besedišče. Članek z znanstvenega vidika velja za pionirsko delo na področju slovenske etnografije. Znano je, da je v teh letih skupaj s svojim očetom zbiral tudi ribniško etnografsko gradivo.

Z njegovo etnografsko dejavnostjo so bili verjetno seznanjeni tudi drugi zbiralci in preučevalci slovstvene folklore. Leta 1827 ga srečamo na svatbi Antona Čopa v Šmarju na Dolenjskem, ki se je je udeležil kot ženinova priča, medtem ko je bil nevestin spremljevalec Andrej Smole, ki se je podobno kot on zanimal za ljudske pesmi. Jožef se je spoznal tudi s Prešernom ter morda od njega in Smoleta izvedel za etnografa in političnega aktivista, Poljaka **Emila Korytko** (1813–1839), in njegove etnografske načrte.¹⁷ Korytko je bil zaradi političnih aktivnosti interniran v Ljubljano, kjer je bival do svoje smrti. 23. junija 1838 je v časopisu *Illyrisches Blatt* objavil poziv za zbiranje Prijateljem slovanstva na Kranjskem,¹⁸ ki je v prvi polovici 19. stoletja slovenske intelektualce spodbudil k načrtnemu zbiranju etnografskega gradiva.¹⁹ Da sta Rudeža etnografsko gradivo načrtno zbirala že pred njegovim pozivom, pove Korytko, ki je 28. julija 1838 v časopisu *Illyrisches Blatt* omenil, da mu je Jožef Rudež že izročil pesmi, ter nadaljeval: »Zbral jih je že pred daljšim časom, ko se je še v dobi za Kranjsko nemerljivo Voldnika zavzemal z vsem žarom za vse narodne stvari.«²⁰ Rudež mu je poleg ljudskih pesmi poslal »tudi pomembne zapise o ljudskem verovanju«. Rudeževi prispevki v Korytkovi zapuščini obsegajo 28 rokopisnih listov,²¹ ki jih bom obravnaval kasneje. Ljubljano je Korytko smel zapustiti v drugi polovici leta 1838. Na Rudeževo pobudo je Ribnico obiskal med 15. in 19.

avgustom, 7. septembra ter med 4. in 11. novembrom. Rudež ga je bogato podprl z etnografskim gradivom.²² Tedaj so verjetno nastali Korytkovi zapisi treh pripovedi iz Ribniške doline, ki jih danes v dveh snopičih hranijo v Korytkovem zborniku.²³ Prva bajčna povedka govori o votlini v bližini Retij, v kateri sedi škrtat in v vodi nekaj koplje. Sledi razlagalna povedka o zidu v bližini ortneškega gradu, tedaj že zaraščenem z mahom in rastlinjem, o katerem pravijo, da bi, če ga ne bi bilo, Turki zavzeli vso Kranjsko. Tretja bajčna povedka govori o jami Tenteri, v kateri so imeli gostijo hudič in čarovnice.²⁴ Zaradi omenjenih zapisov lahko Korytko uvrstimo ne le med zbiralce ribniškega etnografskega gradiva, temveč tudi med zapisovalce. Ni znano, ali je Korytko pripovedi zapisal na poti v Ribnico ali jih je dobil pri Jožefu Rudežu.

V zapuščinskih gradivih se je najverjetneje ohranil le del etnografske zbirke Rudežev. Danes ni znano, kakšna je bila usoda gradiva in kakšen je bil dejanski obseg zbirke, ki sta jo v času svojega življenja Rudeža hranila v ribniški graščini. Znano je, da je Jožef za svoje raziskovalne potrebe po Kopitarjevem navodilu sistematično uredil »slovensko knjižnico«.²⁵ Domnevamo, da je del grajske knjižnice skupaj z zbirko kasneje prevzel njegov sin, politik **Karel Dragotin Rudež** (1833–1885), ki je v Gracarjevem turnu v Hrastju pri Šentjerneju uredil zasebno knjižnico. Sodeč po navedbi kraja v pismu s prepisi iz očetove etnografske zbirke, ki ga je poslal Franu Levstiku, je bila zbirka tedaj v omenjenem gradu. Treba je omeniti, da pismo vsebuje tudi dva Karlova zapisa povedk o volkodlakih. Prvo je slišal pri nekem domačinu v Ribnici, drugo pa mu je posredoval pisatelj Janez Trdina.²⁶ Ko se je Rudeževa potomka Vlasta Rudež poročila z gozdarskim inženirjem Herbertom Schöpplom, je grad postal last družine Schöppl. Kljub temu da je graščak med drugo svetovno vojno sodeloval z lokalnim odborom Osvobodilne fronte, so slovenski partizani grad požgali, v njem pa je zgorela tudi grajska knjižnica z več kot 6000 deli.²⁷ Kaj vse je obsegala Rudeževa grajska knjižnica in ali je bila v njej tudi dragocena etnografska zbirka, ostaja še nepojasnjeno.

¹⁵ Levec, Karol Rudež, str. 122.

¹⁶ Kumer, Rudeževa zbirka, str. 130.

¹⁷ Prav tam, str. 130.

¹⁸ Korytko, Den Freunden des Slawenthums, str. 97–98.

¹⁹ Kako zelo pomembna je bila njegova pobuda, zgovorno piše Fran Levstik v uvodu svojega potpisno-programskega spisa *Potovanje iz Litije do Čateža*: »Ako bi mi tudi imeli Vuka, nima mo pesmi, da bi nam jih zbiral, in ko bi prav imeli pesmi, gotovo nam bi manjkalo Vuka; saj se to, kar je cvetelo med ljudmi, nam je moral pokazati neslovenec – Korytko« (Levstik, *Zbrano delo*, str. 10).

²⁰ Kumer, *Ljudska glasba*, str. 45–46; Korytko, *Slowenische Volkslieder aus Krain*, str. 118–119.

²¹ Novak, *Emila Korytko nemški članki*, str. 34.

²² Slovenska biografija. Jožef Rudež. Spletni vir: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi291086/>.

²³ NUK, MS 455/II, dva snopiča, str. 25–28; 29–36.

²⁴ Stanonik, *Folkloristični portreti*, str. 160 in 162.

²⁵ Slovenska biografija. Jožef Rudež. Spletni vir: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi524204/>.

²⁶ Žigon, K. Rudež Levstiku, str. 243–245. Znano je, da je Karlovo zasebno knjižnico uporabljal tudi Trdina, ki je v svojem spominskem spisu zapisal: »Rudež mi je skrbel tudi najboljše za slovensko čtivo, ki mi nikdar ni pošlo. Posojal mi je jako dragocene knjige o Rusiji, pa tudi najboljše dela klasične ruske literature« (Trdina, *Moje življenje*, str. 77). Gostitelj mu je v jugovzhodnem stolpu gradu uredil stalno prebivališče in tako ni naključje, da so tam nastale pisateljeve znamenite *Bajke in povesti o Gorjancih* (*Stopar, Grajske starobe, Dolenjska 1*, str. 49).

²⁷ *Dolenjski biografski leksikon*. Schoeppl, Herbert. Spletni vir: <http://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/>.

Druga sled o usodi etnografske zbirke Rudežev vodi k ribniškemu knjigovezu Jožetu Zabukovcu – Primšarju, ki naj bi hranil staro rokopisno knjigo pripovednega izročila iz Ribniške doline. Ta je po njegovi smrti izginila neznankam. Je bila to knjiga etnografskih raziskav graščakov Rudežev? Znano je, da je Zabukovec v času povojnega rušenja ribniškega gradu rešil nekaj knjig, ki bi lahko bile del grajske knjižnice, vendar danes ni povsem jasno, kakšna je bila usoda njegove zasebne knjižne zbirke.

V Knjižnici Miklova hiša Ribnica so prepoznali potencial etnografske zbirke rodbine Rudež in začeli z načrtnim zbiranjem gradiva. Leta 2018 je domoznanska zbirna mapa *Etnografska zbirka rodbine Rudež* vsebovala: korespondenco (2), članke (3), opise prazničnih šeg (5), vraže (62), prošnje in zagovore (7), izštevalnice (2), opise bajnih bitij (12) in ljudske pesmi (26). Zapuščina Rudežev, ki jo kot del Korytkovega zbornika hrani Narodna in univerzitetna knjižnica, obsega naslednje že omenjene v nemščini zapisane bajne povedke: *Volkodlak, Vedamec, Pogorni mož, Pogorna žena, Povodni mož, Torka, Mora, Rokavniki, Rojenice, Sveti Kurent, Torka, Trinog in Kanja*. Sledijo vraže in šege: *Praprotno seme, Urok, Bradavice, Zlatenica, Mrzlica, Stonog zoper zlatenico, Izvin ali izpah, Kula, Roparice, Znižani roj, Nosečnica, Božjast, Kruljenje, Ščurke odženeš, Za žensko, Kača ne uide, Kačo ubiješ, Gadnja, Sršen, Čmerika, Oteklina, Kajji ugriz, Psa predati volkovom, Volk, Pričarano brezno, Razbudnik zoper vred, Togotnica, Korenček, Dojenček, Plug, Seme, Pilpogačica, Nevihhta, Podkevni koren, Maslo, Zaprtje, Kopito, Kukavica, Volčje meso, Jetika, Trebuh, Griža, Krastača, Sreča v ljubezni, Venček, Kres, Vejice, Vreme, Klavski nož, Čara, Zdelo, Lučice, Prisiliti jo, da ostane, Če grozi, Grča, Čmrljeva svečica, Stolček, Nag na pašo, Razbeljeno železo, Gnojne vile, Bezgov les, Glog, Kresna in velikonočne šege, Kolači in gospodarček, Porod, Dekliščina in Smrt*; ter zagovori: *Ribniški zagovor zoper kajji pik, Zagovor zoper strup (izgovarjanje sterpenine), Zagovor na kruh in Zagovor zoper prisad (prisat zagovarjati)*. Pripovedno gradivo je bilo v celoti objavljeno v knjigi *Od volkodlaka do Klepca: vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Zbrano gradivo se v prihodnosti zagotovo ne bo branilo posebne knjižne izdaje, ki bi etnografsko delo graščakov Rudežev celovito in dokončno ovrednotila.

V letih 1833–1838 je na Gori pri Sodražici kot ekspozi deloval duhovnik, pesnik in pomemben zbiralec folklornega gradiva **Matevž Ravnikar – Poženčan** (1802–1864). V času kaplanovanja na Gori je v okolici Ribniške doline zbral veliko pravljic in ljudskih pesmi, s katerimi je zalagal tako Stanka Vraza kot Emila Korytka. Slednji naj bi ga na Gori tudi obiskal.²⁸ V njegovi rokopisni zapuščini je na koncu

drugega zvezka v zbirki, naslovljeni *Stare medljudne pesmi zložene pred 19. stoletjem*, zapisanih šest pravljic: *Mutasta sestra reši dva zakleta brata, Kraljič in tolovaj, Dva ljubka, Dekle reši enega gospoda, Rešena deklica in Bajzis*.²⁹ Zadnja je bila leta 1843 objavljena v zagrebškem časopisu *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska*, v katerem Ravnikar navaja, da o bajzisu pripovedujejo v Ribnici.³⁰ Marija Stanonik zato sklepa, da lahko vseh šest pravljic iz tega zvezka pripišemo temu območju.³¹ Malo znano je, da je v času Ravnikarjevega delovanja na Gori nastal spis *Maličje ali Mitologija ob kratkim*,³² ki ga je želel leta 1837 objaviti v *Ilirski Pratici*, vendar je ostal neobjavljen. Spis velja za prvi poskus rekonstrukcije slovenskega mitološkega sistema.³³ V spisu, ki ga je zapisal v metelčici, našteva in opisuje bogove iz slovenske in širše slovanske mitologije, vključuje pa tudi grške, rimske in egipčanske bogove. Naj omenim še njegovo pesniško zapuščino, v kateri izstopajo pripovedne pesmi: *Ribniška Alenčica, Ribniška Jerica*³⁴ ter *Trdoglav in Marjetica*, ki vsebujejo motive iz bajčnih povedk in pravljic. Za pesem *Trdoglav in Marjetica* v njegovi zapuščini najdemo različici pesmi, ki sta bili zapisani na Gori pri Sodražici³⁵ in v Jurjevici.³⁶ Ravnikar danes velja za prvega zapisovalca slovenskih pravljic in povedk v slovenščini.³⁷

Blejec **Janez Krstnik Zima** (1808–1838) je v času duhovniškega službovanja (1837–1838) v Loškem Potoku zbiral različno folklorno gradivo z območja Loškega Potoka. Njegovi zapisi so danes del Korytkovega zbornika, njihovo avtorstvo pa je ugotovil Ilja Popit.³⁸ Zapisi iz Loškega Potoka so v Korytkov zbornik najverjetneje prišli prek J. Rudeža, ki jih je Korytku izročil skupaj z lastnimi zapiski.³⁹ V njegovi zbirki se na to območje navezujeta dve bajni povedki: *Volkodlak iz Sodražice* in *Volkodlak (Vovkodlak) v Travnici gori* (Travna gora nad Sodražico). Mednje lahko prištevamo tudi bajčno povedko *Rojenice*, v kateri omenja krošnjarja s suho robo.⁴⁰

Kranjski zgodovinar, topograf in publicist **Henrik Costa** (1796–1871) v svojem potopisnem delu *Reiseerinnerungen aus Krain* iz leta 1848 za Ortnek omeni bajčno povedko o zlati kokoši in sedmih piščancih, ki naj bi bili zakopani pod ruševinami gradu Ottenstein, ter povedko o medvedu, ki je prestrašil družino, ki se je zabavala na ruševinah gradu.⁴¹

²⁹ NUK, MS 483, zv. 2, str. 38–52.

³⁰ Poženčan, *Bajzis*, str. 111–112.

³¹ Stanonik, *Zgodovina slovenske*, str. 116.

³² NUK, MS 432, str. 107–114.

³³ Stanonik, *Interdisciplinarnost*, str. 272.

³⁴ NUK, MS 479, str. 11–12.

³⁵ NUK, MS 483, zv. 2, str. 15–20.

³⁶ Prav tam, zv. 1, str. 80–82.

³⁷ Stanonik, *Folkloristični portreti*, str. 121.

³⁸ Popit idr., *Od volkodlaka do Klepca*, str. 137–139.

³⁹ Kidrič, Paberki o Korytku, str. 301.

⁴⁰ Popit idr., *Od volkodlaka do Klepca*, str. 86, 88 in 90.

⁴¹ Costa, *Reiseerinnerungen aus Krain*, str. 135.

²⁸ Kidrič, Paberki o Korytku, str. 686; Stanonik, *Folkloristični portreti*, str. 115.

Leta 1852 se je v Ribnici ustavil duhovnik, potopisec in zgodovinar **Mihael Verne** (1797–1861) in jo opisal v potopisu Potovanje po nekterih jugo-slaven-skih krajih. Njegov potopis je za nas pomemben, saj gre morda za najstarejši znani zapis šaljive povedke o Ribničanu: »*Ne vém tedaj, od kod pride, de se toliko smešnic od Ribničanjev pripoveduje, ki so vunder večidel bistriga uma. Veliko sim jih že slišal, pa ta le mi narbolj dopade: 'Nek Ribničan, ki je z lonci večkrat tudi v Terst prišel, je bil hudo zbolel, in ko mu je duhoven dušo priporočeval in ga opominjal, de naj reče še troje sladkih imen, je z veliko težavo, ker je že komaj dihal, rekel: cüker, med pa Teržaške fige'.*«⁴²

Med zapisovalce in raziskovalce ribniškega pripovednega izročila lahko uvrstimo tudi **Frana Levstika** (1831–1887). Ribničane omenja v znamenitem potopisno-programskem spisu *Popotovanje od Litije do Čateža* (1858), kjer med prvimi omenja njihov šaljivi značaj in šaljive povedke: »*Narod šale ne čisla samo v navadnem pogovoru, kakor nam kažejo mnogo ribniške smešnice, ki so ravno po Ribnici nar bolj znane; ... Saj vemo vsi, da šaljivi Ribničan obide križem svet ...*«⁴³ Znano je, da je leta 1850 upesnil znano ribniško bajko Kamniti svatje, ki jo je objavil v *Ljubljanskem časniku* pod psevdonimom Gornicki,⁴⁴ leta 1877 pa je v časopisu *Vertec* anonimno objavil šaljivo povedko Ribničan in Gorenjec.⁴⁵

Levstik pa ni obravnaval le ribniškega humorja. Pred pozabo je ohranil spomin na ribniškega berača in trubadurja Pikinega Jožka, ki je bil v njegovem času poznan v Ribnici in bližnjih krajih. **Pikin Jožko – Jože Lovšin** (1790–1865) – je bil rojen v Ribnici.⁴⁶ Ime je dobil po materi, ki so jo imenovali Pika, menda zato, ker je bila pikasta. Jožek ni bil navaden berač, sam se je ponosno imenoval general vseh beračev.⁴⁷ Zaradi svojevrstne pojave, tipičnega ribniškega značaja, narečja, pripovedovanja in petja so o njem nastajale različne šaljive povedke, ki so se fragmentno ohranile v literarnih delih Frana Levstika⁴⁸ in Josipa Stritarja⁴⁹ ter v časopisnih objavah. V časniku *Rogač: ilustrovan zabavni list* je bila denimo o njem objavljena povedka Prepoznano kesanje.⁵⁰ Pikinega Jožka je slovenska slovstvena folkloristika in etnomuzikologija v okviru preteklih raziskav ljudskega pesništva ter pripovedništva popolnoma spregledala.

V Sušju rojeni duhovnik, pisatelj in zgodovinar **Anton Lesar** (1824–1873) je leta 1864 izdal prvi poskus zapisa zgodovine Ribniške doline: *Ribniška dolina na Kranjskem*. Že v uvodu nazorno obravnava

funkcijo in razširjenost šaljivih povedk o Ribničanih, ki so se v njegovem času širile med ljudmi. »*Komu na Kranjskem ni znano ime Ribničan, bodisi po kupčii ali obrtnii, le Ribničanom lastni, bodisi po brezštevilnih pravljicah, ki so o Ribničanih povsod v ustih že malih otrok, bodisi poslednjič po jeziku, kteremu se marsikateri, skorej zasmehovaje ga, radi posmehujejo. Pravlice o Ribničanih bi nam dale sicer, misliti, da so zgolj tumpici, bedaki in neumni ljudje, ker skorej vse vlečejo poslušavca na smeh, in marsikoga še na zasmeh. Kar se je kdaj kje neumnega zgodilo, se Ribničanu podtika. Temu spisu ni namen preiskavati, od kod da to izbaja; tudi ne zagovarjati jih ali celo skazovati, da se jim tú in tú krivica godí na dobrem imenu, marveč hočem se zapisati nekaj teh pravlic, da se ne pogube.*«⁵¹ V poglavju *Nekaj pravljic o Ribničanih* je s tem namenom objavil pet šaljivih povedk: *Povajst od zgübljenega kojna 'novaka', Kaj si je vse lončar sküsil?, Kaj Ribničanje o stvarjenju gora mislijo?, Kaj se je pripetilo lončarju, ko je šel na božjo pot na Urbásovo goro, in O Ribniškem ognji.*⁵² Veljajo za prve zapise šaljivih povedk o Ribničanih, ki so bili objavljeni v knjižni obliki. V poglavju *O Sodraski cerkvi, duhovnii in njeni zgodovini* je objavil še razlagalno povedko o nastanku cerkve sv. Miklavža, predhodnice današnje župnijske cerkve sv. Marije Magdalene.⁵³

V Štrekljevi zapuščini najdemo zbirko *Pripovedke slov. naroda, nabrane med Laščami in Ribnico*, ki jo je zbral **Fran Peterlin – Sreboški**. Peterlin je bil rojen leta 1845 v Srobotniku pri Velikih Laščah.⁵⁴ Leta 1873 se je poročil z Nežo Klun (Jaklnova), rojeno leta 1832 v Gorenji vasi pri Ribnici, kjer je krajši čas tudi bival. Po zadnjih znanih podatkih se je skupaj z družino kasneje iz Ribnice preselil v Ljubljano, kjer je odprl gostilno.⁵⁵ Za njegov najzgodnejši znani zapis velja neobjavljeni esej *Kaj je Slovanom najdražji*, ki ga je leta 1863 poslal Miroslavu Vilharju. Želel ga je objaviti v zbirki spisov, ki naj bi na Vilharjevo pobudo⁵⁶ izšli v čast Janezu Bleiweisu ali v Vilharjevem časopisu *Naprej*. V eseju je obravnaval kulturne in folklorne povezave med Slovani. Omenil je predkrščanska božanstva, kot sta Mali bog Božič in Črni bog, ter belokranjsko različico imena velikonočnega praznika »vuzem«, ki naj bi po njegovem mnenju izhajali iz predkrščanskih časov. V članku se je opiral tudi na Bleiweisa in Franceta Prešerna.⁵⁷ Članek ni izšel, ker so Vilharja zaradi narodnobuditeljskih političnih aktivnosti zaprli, časopis *Naprej* pa je iz tega razloga »utihnil« po manj kot enem letu rednega izhajanja. Pripovedno izročilo, ki ga je zbiral, je sprva objavljajl v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*. Tako

⁴² Verne, Potovanje po nekterih, str. 142.

⁴³ Levstik, *Zbrano delo*, str. 24 in 27.

⁴⁴ Levstik, Kamniti svatje, str. 60.

⁴⁵ Levstik, Ribničan in Gorenjec, str. 187.

⁴⁶ Debeljak, *Ribnica skozi stoletja*, str. 118.

⁴⁷ Stritar, Pikin Jožek, str. 181.

⁴⁸ Levstik, *Skrilovska mladost*, str. 1–2.

⁴⁹ Stritar, Pikin Jožek, str. 179–185.

⁵⁰ Prepoznano kesanje, str. 45.

⁵¹ Lesar, *Ribniška dolina*, str. 1.

⁵² Prav tam, str. 20–23.

⁵³ Prav tam, str. 9.

⁵⁴ ŽA Velike Lašče, Status animarum Velike Lašče.

⁵⁵ ŽA Ribnica, Status animarum Ribnica.

⁵⁶ Odbor za knjigo dr. Bleiweisu, Dopisi, str. 35.

⁵⁷ NUK, MS 492, mapa št. 31.

leta 1864 zasledimo objavi dveh pravljic Rojenice⁵⁸ in Škratelj,⁵⁹ s pripisom: *Nabral na Dolenskem Fr. Peterlin*. Teh zapisov v Štrekljevi zapuščini ni. Kot je leta 1865 razvidno iz časopisnih objav, je Peterlin želel svojo zbirko, imenovano *Domačin*, periodično objavljati v 6 posameznih zvezkih,⁶⁰ k čemur sta ga spodbujala tudi Janez Bleiweis in Anton Lesar. Leto kasneje je v pismu prosil Levstika, da bi izdal njegovo zbirko pripovedi *Copernice*, toda ni znano, kako se je na njegovo prošnjo odzval Levstik. Iz pisma je še razvidno, da je Peterlin pripovedi zbiral s pomočjo drugih zapisovalcev, ki pa niso želeli biti imenovani. Poleg pripovednega izročila je Levstiku pošiljal tudi narečne besede, ki jih je Vodnik zbiral za slovar.⁶¹ Slovar ni nikoli izšel, ohranjen pa je v rokopisu. Kasneje izvemo, da je zbirko v več delih pošiljal Slovenski Matici, zanjo pa je želel prejeti plačilo.⁶² Sklepamo, da mu knjige ni uspelo izdati. Njegova zbirka *Pripovedke slov. naroda, nabrane med Laščami in Ribnico*⁶³ je danes del Štrekljeve zapuščine. Zbirka obsega šest zvezkov, v katerih so zapisane naslednje pravljice in bajčne povedke s sestavino pravljice: *Babilonski stolp*, *Copernice* (25), *Copernik* (2), *Glaževa gora*, *Kače* (6), *Kaj ptiči pojo*, *Kralj Matijaš*, *Krojač*, *Kurent*, *Lilija in maček*, *Mlinar*, *Mora*, *Rojenice* (3), *Rojenice in terta*, *Rojenice in 3 voščila*, *Rudečokapci*, *Škrat* (2), *Škratelj*, *Tolovaji*, *Vrag*, *Zacoprane kraljične*, *Zacoprane sestre*, *Zakleta kraljična*, *Zaklete sestre*, zgodovinska povedka: *Kraljevi kres (turški kres)*; šaljive povedke: *Kako se iz starih žensk naredijo mlade*, *Ne zaničuj nobenega človeka*, *Pisana pravica*, *Toliko čevljev*; razlagalne povedke: *Konj*, *Kraljiček*, *Krt in rak*, *Kukavica*, *Medved*, *Mravlje*, *Sova*; legende: *Čudni papež* (2), *Lakomni bogatin*, *Lintver* (*Zmaj ali pozoj*), *Sv. Mark in Luka*, *Sv. Matija*; šege in vraže: *Božič* (9), *Kadenje z zeljši veliki teden*, *Kokoš*, *Kukavica* (7), *Mavrica*, *Na mizi*, *Podobe svetnikov*, *Svinja*, *Vovk*, *Vraža o petelinu*, *Zajec Zvezde*; vremenska pravila: *Prosenec*, *Svečan* (2), *Sušec* (2), *Mali traven* (2), *Veliki traven* (4), *Rožnik ali Kresnik* (2), *Mali srpan* (2), *Veliki srpan*, *Kimovec* (3), *Vinotok ali kozopersk* (2), *Listopad* (2), *Gruden* (3); zbirka vsebuje tudi ljudske pesmi: *Fantovška pod oknom o ženitovanji*, *Moj ljubi*, *Rožice*, *Slanica*, *Sv. Anton poravnava krivico*, *Zdravice* (4); zapis igre: *Otroška igra* in dva pregovora. Peterlinova zbirka je v obliki tipkopisa pripravljena za morebitno knjižno izdajo. Številni citati v različnih znanstvenih objavah dokazujejo, da je njegova zbirka aktualna še danes.

Ob Peterlinovi zbirki v Štrekljevi zapuščini hranijo tudi folklorno zbirko **Antona Zobca**. Adamov Anton je bil leta 1869 rojen v Hrovači, pozneje je postal železniški uradnik in je nazadnje služboval v

Beljaku. Zobec je kot gimnazijec na območju Ribnice zbiral pesmi in pravljice. Fran Levec je njegovo zbirko skupaj z drugimi poslal Karlu Štreklju.⁶⁴ V zvezku je v rokopisu ohranjenih 29 ljudskih pesmi⁶⁵ ter 36 vraz in pregovorov,⁶⁶ ki so bili zbrani okoli leta 1876 v Ribniški dolini.⁶⁷ Med drugim je v Štrekljevi zapuščini tudi Zobčev zapis pravljice *O treh junakih*; objavljena je bila v časopisu *Domače vaje*, ki je izhajal v Alojzijevišču, nekdanjem deškem semenišču. Prepis pravljice je v svojo zbirko vključil **Davorin Petelin**, Wiesthaler je zbirko izročil Levcu, ta pa Štreklju, ki se mu je zanjo zahvalil. Petelinova zbirka, ki jo hranijo v Štrekljevi zapuščini, vsebuje tudi varianto ribniške razlagalne povedke *Okameneli svatje*.⁶⁸

Leta 1883 je literarni zgodovinar **Fran Wiesthaler** (1849–1927) v *Ljubljanskem zvonu* objavil članek *Volkodlak in vampir s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje*, ki vsebuje dve bajčni povedki o volkodlakih. Prvo je zapisal tedanji petošolec M. Mračč v Zapotoku pri Sodražici, drugo pa graščak Karel Rudež v Ribnici. Članek je prvi znanstveni prispevek, ki je vključeval primere pripovednega izročila iz Ribniške doline.

Istega leta kot Wiesthaler je literarni zgodovinar **Fran Levec** (1846–1916) v *Ljubljanskem zvonu* objavil še tri bajčne povedke o volkodlakih, ki jih je zapisal v Dolenji vasi pri Ribnici, Sv. Gregorju in Borovcu pri Karlovcu.

V letu 1891 je **J. Kromar** iz Dolenje vasi v časopisu *Vertec* objavil tri povedke: *Pri ožagi*,⁶⁹ *Lovčev spomin*⁷⁰ in *Francozov grob*.⁷¹

V časopisu *Argo: Zeitschrift für krainische Landeskunde* je leta 1900 izšel članek *Volkssagen aus Krain: Die Berbara*,⁷² v katerem je arheolog **Alfonz Müllner** (1840–1918) obravnaval bajeslovno bitje berbara iz Dolenje vasi.

Leta 1901 je v časopisu *Štajerc* izšel anonimni članek *Moj prijatelj Ribničan*,⁷³ v katerem je anonimni zapisovalec objavil sedem pripovedi suhorobarja Janeza, ki ga je avtor srečeval na sejmi v Mariboru. Članek v primerjavi z drugimi zapisovalci tovrstnih šaljivih zgodb izstopa po načinu zapisovanja, saj iz vsebine izvemo, kdo je informator in zapisovalčevo predzgodbo, ki jo je dodal pred vsako pripovedjo. V zapisu je čutiti previdnost pred nevšečnostmi, ki so jih tedaj povzročale šaljive povedke o Ribničanih. V članku je zapisovalec objavil šest Janezovih anekdotnih povedk: *Janez prvokrat pri velikonočnem izpraševanju*, *Janez prvokrat v Ljubljani*, *Kako je Janez*

⁶⁴ Kumer, *Ljudska glasba*, str. 49.

⁶⁵ ISN SAZU, ŠZ IV. a, 166.

⁶⁶ ISN SAZU, ŠZ 7/47–51.

⁶⁷ Kropelj, *Karel Štrekelj*, str. 142.

⁶⁸ ISN SAZU, ŠZ 7/36, 1; Kropelj, *Karel Štrekelj*, str. 129.

⁶⁹ Kromar, *Pri ožagi*, str. 46.

⁷⁰ Kromar, *Lovčev spomin*, str. 70.

⁷¹ Kromar, *Francozov grob*, str. 95.

⁷² Müllner, *Volkssagen aus Krain*, str. 168.

⁷³ Moj prijatelj Ribničan, str. 1–4; 1–3.

⁵⁸ Peterlin, *Rojenice*, str. 178.

⁵⁹ Peterlin, *Škratelj*, str. 194 in 201.

⁶⁰ Dopisi, str. 268; Novice, str. 288.

⁶¹ NUK, MS 491, II. Korespondenca.

⁶² Slovenska matica, Poročilo, str. 59.

⁶³ ISN SAZU, ŠZ 6/307–308; ŠZ 7/217, 1–223, 8.

imenitnega gospoda razjezil, *Kako je Janez nedolžnemu dve klobuti dal, Lastnosti Janezove neveste, Koliko je bogov in šaljivo povedko Kako je Ribničan Urban konja jesti odvadil.* Avtor je že v naslednji številki objavil članek Rešetar Franc.⁷⁴ V njem je podobno kot v predhodnem objavil več šaljivih povedk, le da se tokrat navezujejo na suhorobarja Franca. Objavil je naslednje šaljive povedke: *Kako je Franc ribo spekel, Zakaj je žabam groš dal, Kaj je Francu iz glave zrastle in Zakaj mu je pes poginil.* Zapisovalcu lahko pripišemo še povedko Presrečen Ribničan,⁷⁵ ki je v *Štajercu* izšla istega leta.

Dobrepoljčan **Anton Hren – Kompoljski** (1880–1936), poznan predvsem kot mladinski pisatelj, je leta 1903 v časopisu *Zvonček* objavil šaljivo povedko Pripovedka o Ribničanu.⁷⁶

S slovstveno folkloro se je srečeval tudi v Hrovači rojeni jezikoslovec, pater **Stanislav Škrabec** (1844–1918). Škrabec se slovenski slovstveni folklori ni posebej posvečal, se je pa v svojih jezikoslovnih razpravah nanjo nekajkrat skliceval.⁷⁷ Obravnaval jo je predvsem z jezikoslovnega stališča, a se je na tematico spoznal tudi z metodološkega vidika. V svojih pismih je razmišljal tudi o pripovednem izročilu iz Ribniške doline. V pismu, datiranem 19. 6. 1879, izvemo, da se je za zbiranje slovstvene folkloro zanimal njegov brat **Mihael Škrabec** (1857–1923), ki mu je Stanislav v pismu svetoval in ga prosil za domače pripovedno gradivo: »*Kar se tiče ribniške govorice, bi mi z natančnimi opazkami o posebnostih, ki jih zlasti po drugih vaseh, bilo prav vstreženo; pa tudi v Hrovači se gotovo marsikaj more slišati, kar je meni neznano. Posebno bi mi bile ljube kake narodne pripovedke ali istorije v ribniškem narečju pisane. Seveda mora biti pri takih rečeh vse natanko tako zapisano, kakor se izgovarja in ravno s tistimi besedami, ako tudi ne bi bile dobre slovenske besede ... Kar imaš spisane 'od lončarja', mi le pošlji, prav veselilo me bo; potlej Ti bom tudi lažje bolj natanko povedal in pokazal, kako se imajo take reči pisati. Ako ti je mogoče, pošlji mi tudi 'Požigalca', ker me prosijo tukajšnji kleriki, ki ga niso še brali.*«⁷⁸ V naslednjem ohranjenem pismu, napisanem 28. septembra 1879, izvemo, da mu je brat poslal eno od šaljivih povedk. »... *Knjige, ki si mi jih poslal, sem vse o pravem času dobil, in zraven tudi smešnico, ki si jo napisal v ribniškem narečju.*«⁷⁹ Kasneje v dveh pismih 3. junija 1880 in 15. marca 1881 piše, da se je Miha zanimal tudi za zapisovanje ljudskih pesmi. »*Da zapisuješ narodne pesmi, je prav; seveda kake celo vmazane soderge ni treba, taka je 'narodu' povsod le na sramoto. Prave stare narodne pesmi slovenske so čisto nedolžne, kakor vidimo zlasti, da so še dandanašji serbske in ruske. Pisati*

se morajo seveda popolnoma tako, kakor se v resnici pojejo, ne samo od besede do besede, temuč tudi od čerke do čerke, ali bolj rečeno od glasa do glasa; ponarejene in popravljene narodne pesmi nimajo nobene vrednosti.«⁸⁰ »*Pesmi, ki si mi jih poslal, sem dobil. Vmes so nekatere, ki so že tu ali tam natisnjene in sploh znane; nekatere nimajo nič pravega jederca v sebi in misli vse zmedene; nekatere pa imajo ko narodne pesmi nekoliko vrednosti, samo to bi bilo želeti, da bi bile natanko tako zapisane kaker se pojo.*«⁸¹ Iz korespondence je razvidno, da je bil Miha Škrabec zapisovalec slovstvene folkloro, vendar obseg njegove zbirke ni znan. Stanislav Škrabec se je kasneje k ribniškim pripovedim vrnil še v pismu Vatroslavu Oblaku. Poslal mu je v ribniškem narečju napisano šaljivo povedko *Kaj se je prgudlu lončarja, ku je šu ne bužjo puot ne Urbasovo goruo.* Povedko je »*pred kakimi 24 leti profesor Lesar v programu ljublj. realne priobčil ...*«⁸¹ Gre za podoben zapis, kot ga je Anton Lesar leta 1864 objavil v knjigi *Ribniška dolina na Kranjskem*, vendar ga je Škrabec zapisal v bolj dovršeni fonetični obliki. Marija Stanonik hipotetično sklepa, da bi šlo lahko tudi za Mihov zapis »*od lončarja*«, ki ga omenja v pismu,⁸² vendar za to trditev ni pisnih dokazov. Škrabčeva pisma so zanimiv uvid v tedanje poglede na zapisovanje slovstvene folkloro.

Najbolj številčno zbirko šaljivih anekdot o Ribničanih je zapisal **Franc Kramar** (1890–1959) iz Matene pri Igu. V njegovi zbirki, ki je del Štrekcljeve zapuščine, je ohranjenih 32 primerov anekdot o Ribničanih, ki jih je zapisal med letoma 1907 in 1914:⁸³ *Ribniška, Kakú v Ribnci župana vuoljé?, Kakú sa Ribnčenje z žakli 'dan' v ciérku nasil?, Kak sa v Ribnc hruške medil?, Kakú sa v Ribnc rš mlatil, Kakú je Ribnčen j s svoje ajde čbiéle prepuódu?, 'Dajte nu še toku rečt k ste prejt!', Kakú je Ribnčen sróv, Pa ji je le štata zvejdu, Tri sladke besejde, Nasričn človak, Ta je biv pa kumšt n ta, Al žihr nmalə vn h paskuóčm?, Če nemaš v glavə, maš pa v petáh, Pa ga je le vgnóv, Kakú Ribnčen ráke laví?, Zakaj je v Ribncə tuóča pabila?, Marha, movčə, če ne bó še ənkət dražji, 'Ta stara', Kakú je Ribnčanov sin kojné napajov, 'Pú j h něj adstuópa!', Kakú je `an Ribnčen sojo rito nepiru, Takulé je, k človak prejt na vej!, Kə bə pa án tú prejt vejdu, bə jh pa vkróv na bə biv, Kakú se je Ribnčanov sin spovdvov, Kakú je en Ribnčen spet sojga kojné nezaj dobiv in 'Strah' in štramasta baba.*⁸⁴ Kramar velja za enega najuspešnejših zbiralcev narodopisnega gradiva pri nas. Zbiranje ga je tako navdušilo, da je želel izdati knjigo *Ižansko narodno blago*, katere del bi lahko bile tudi ribniške anekdote. Rokopis je izročil Slovenski matici, v pregled ga je dobil Fran Milčinski, ki se je odločil priporočiti ga za natis, a je izdajo knjige preprečila prva svetovna vojna.⁸⁵

⁷⁴ Rešetar Franc, str. 1–3; 1–2.

⁷⁵ Presrečen Ribničan, str. 4.

⁷⁶ Hren, Pripovedka o Ribničanu, str. 314.

⁷⁷ Stanonik, *Folkloristični portreti*, str. 293.

⁷⁸ Škrabec, *Jezikoslovna dela*, str. 311.

⁷⁹ Prav tam, str. 312.

⁸⁰ Prav tam, str. 312.

⁸¹ Prav tam, str. 348–351.

⁸² Stanonik, *Folkloristični portreti*, str. 305.

⁸³ Šrimpf Vendramin, Butalci in Sūha roba, str. 466.

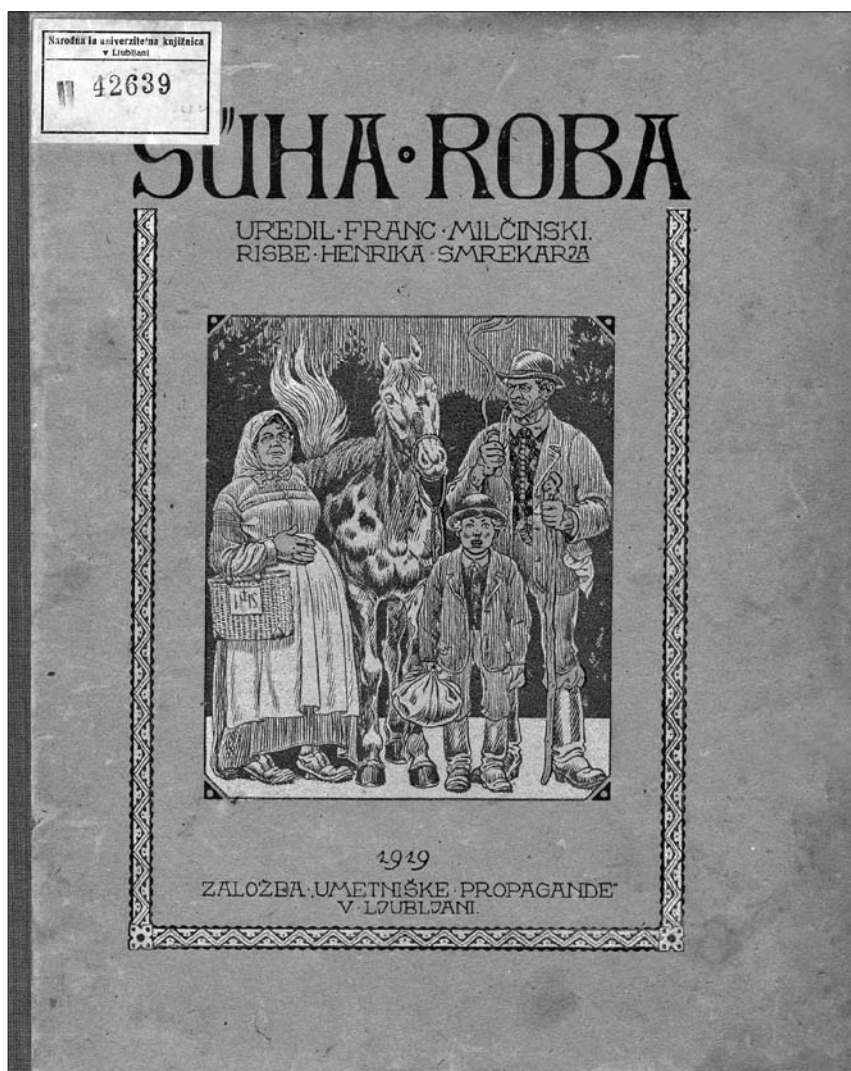
⁸⁴ ISN SAZU, ŠZ 5/151–181; 186; 222.

⁸⁵ Kroječ, *Karel Štrekelj*, str. 121.

Nova prizadevanja za raziskovanje v obdobju novejših zgodovine

Konec prve svetovne vojne je v Evropo prinesel nove spremembe. Po vsej Evropi je bilo v razmahu zanimanje za preučevanje in ohranjanje nacionalne kulture, kar je bilo značilno tudi za novonastale države, ki so se na zemljevidu Evrope pojavile po prvi svetovni vojni.⁸⁶ V luči teh prizadevanj je že kmalu po prvi vojni izšla zbirka šaljivih zgodb o Ribničanih, naslovljena *Süha roba*, ki jo je leta 1919 izdal pravnik in pisatelj **Fran Milčinski** (1867–1932). Zbirka zajema 18 sledečih si zgodb: *O zelju in žgancih*, *O ribniškem konju in kdo je neumen*, *Kaj je vse skusil Ribničan Matevž*, *Kaj je še pravil lončar Matevž s svojih poti*, *Od krot, graščaka in lisca*, *Navihani vrabci*, *Izza davnih dni*, *Matevževa Mina*, *Povajst od zgubljenega*

konja novaka, *kakor jo je rad na dolgo in široko razlagal lončar Matevž*, *Lončar Matevž pripoveduje, kako so se mu sprožile grablje in kako je potem v graščini delal križ*, *Oče Matevž in sin Matijec kaj sta doživela v majstu*, *O kočniku z globoko korenino in kako je kapa dobila cof*, *Kako so vsepovsod čislali Matijčevo učenost*, *O ribniških šolarjih in o učenem liscu*, *Kako je sveti Anton kaznoval prelomljeno obljubo*, *Lončar Matevž pripoveduje, kako sta s sinom Matijcem opravila božjo pot*, *O bobovi juhi in kako se je Matevžev Matijec meril z Gorenjcem*, *Kako je Ribničan lovil konja in O ribniškem ognju*. Kot je navedel avtor, so nanj vplivale povedke iz Lesarjeve *Ribniške doline na Kranjskem*, Levstikova povedka *Ribničan in Gorenjec*, rokopisne zbirke in ustni viri. Kot je razvidno iz njegove korespondence, je Milčinski pred prvo svetovno vojno dobil v vpogled gradivo Franca Kramarja.⁸⁷ Povsem verjetno je,

Fran Milčinski – *Süha roba*.

⁸⁶ Češarek, Kenda in Petrič, Uredniški komentar, str. 10.

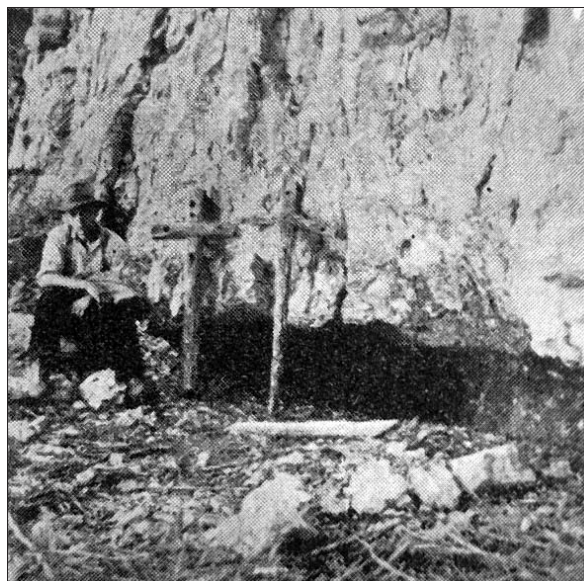
⁸⁷ Šrampf Vendramin, Butalci in *Süha roba*, str. 465; Kropelj, Franc Kramar, str. 219.

da se je tedaj seznanil tudi z njegovimi zapisi zgodb o Ribničanih, ki so kasneje vplivali na nastanek zbirke *Süba roba*. Kot ugotavlja Katarina Šrampf Vendramin, je pripovedno izročilo o Ribničanih vsaj delno vplivalo tudi na njegovo kasnejšo zbirko humoresk *Butalci* (1949).⁸⁸ Pomembno je omeniti še ilustracije *Sübe robe*, ki so delo slikarja Hinka Smrekarja. Prizadevanja za ohranjanje in obujanje narodne folklorne so že pred prvo svetovno vojno in po njej pokazali Vesnjani – predstavniki Umetnostnega kluba Vesna, katerega član je bil tudi Hinko Smrekar. Vesnjani so svoje poslanstvo videli v obujanju ter ohranjanju starih povedk in pravljic, hkrati pa so razvili enoten formalni jezik, ki bi ga lahko označili kot »pripovedni« realizem.⁸⁹ Eden boljših primerov sodelovanja med Vesnjani, zapisovalci in literarnimi predelovalci folklorne izročila je prav *Süba roba*. Delo velja za prvo samostojno izdajo zbirke pripovednega izročila na območju Ribniške doline. Omenimo še Milčinskijevo zbirko *Pravljice*, ki je izšla leta 1911. V njej je prvič objavil pravljico *Trdoglav in Marjetica*, ki je nastala po vzoru že omenjenih različic pripovedne pesmi, ki jo je zapisal Matevž Ravnikar-Požencan.

S podobnim namenom so v tem obdobju pričeli izhajati tudi različni geografski priročniki, vodiči in atlasi, ki so geografske zanimivosti popestrili s pripovednim izročilom. Pisec prvih slovenskih turističnih in planinskih vodnikov je bil **Rudolf Badjura** (1881–1963), ki je leta 1922 izdal vodnik *Jugoslovenske Alpe: lečilišta, letovišta, kupatila, prirodne znamenitosti, izleti, alpske ture*, v katerega je vključil tudi pripovedno izročilo o ribniški Veliki gori. Opisuje dodal razlagalno povedko o okamenelih svatih in bajčno povedko o Lintvernovi jami, ki se vsebinsko navezuje na kamnite Bele stene v Veliki gori.⁹⁰ Pripovedi kasneje omenja še v delu *Ljudska geografija: Terensko izrazoslovje* (1953), v katerem je kot zanimivost dodal še fotografijo vhoda v Lintvernovo jamo, kjer sedi Badjura in ob njem lesena križa, ki sta nekoč kot zaščita proti zmaju stala pred vhodom v jamo. Njegovi zapisi in fotografsko gradivo so redki primeri dokumentiranja terenskega raziskovanja na tem prostoru.

Pesnik in mladinski pisatelj **Francišek Ločniškar** (1885–1947) je leta 1927 v časopisu *Zvonček* objavil šaljivo povedko Ribničan in lonci.⁹¹

Literarni zgodovinar, jezikoslovec in folklorist **Jakob Kelemina** (1882–1957) je leta 1930 izdal zbirko *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom*. Zajema časopisne objave, ki so izhajale v drugi polovici 19. stoletja. Delo velja za prvo in edino sumarno zbirko slovenskega ljudskega pripovedništva.⁹² V zbirko so bile vključene že omenjene bajčne

Lintvernova jama (Rudolf Badjura, Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje (1953)).

povedke o volkodlakih, ki sta jih zbrala K. Rudež in F. Levec, ter Müllnerjeva povedka o berbari. Povedka je obravnaval tudi v mitološkem uvodu.⁹³

Kočevski učitelj **Wilhelm Tschinkel** (1875–1938) je leta 1931 izdal znamenito zbirko pripovednega izročila z območja Kočevske, naslovljeno *Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen (Kočevarska folklor v šegah, navadah, pravljicah, povedkah, legendah in drugih folklornih izročilih)*. Zbirka vsebuje tudi nekaj pripovedi, ki se vsebinsko navezujejo na ribniški prostor, predvsem na vas Grčarice pri Ribnici, ki je bila nekoč del kočevskega jezikovnega otoka. V poglavju *Okameneli* izvemo za dve razlagalni povedki. *Okamenela poročna povorka* je varianta znane povedke o nastanku okamenelih svatov, druga povedka, *Okameneli mož*, pa se vsebinsko navezuje na Grčarice. Sledi poglavje *Izginula vodovja*, v katerem je zapisana razlagalna povedka *Jezero pri Grčaricah*, ki govori o nastanku vasi Grčarice. Na vas se navezuje še povedki z bajeslovno vsebino *Štompfa – Parta* in *Škrat* ter legenda *Sv. Kristof kot varuh zakladov*. Na nekdanjo vas Jelendol v bližini Grčaric se navezuje povedka *Uročevalec kač*. Zapisi so zanimivi pokazatelj kulturnih povezav med kočevskimi Nemci in sosednjimi Ribničani. Zbirka kot celota je neprecenljiv in edinstven dokument o nekdanji bogati folklorni dediščini kočevskih Nemcev. Zbirka bi šla v pozabo, če je ne bi leta 2004 ponovno natisnili v izvorniku s slovenskim prevodom. Uredila sta jo Alojzij Pavel Florjančič in Marija Stanonik.

Z zbiranjem pripovednega izročila se je ukvarjal tudi šolnik, publicist in režiser **Tone Trdan** (1910–

⁸⁸ Šrampf Vendramin, *Anekdote o Lemberžanih*, str. 242.

⁸⁹ Kenda, *Podobe*, str. 211.

⁹⁰ Badjura, *Jugoslovenske Alpe*, str. 403.

⁹¹ Ločniškar, *Ribničan in lonci*, str. 194.

⁹² Stanonik, *Folkloristični portreti*, str. 222.

⁹³ Kelemina, *Bajke in pripovedke*, str. 19, 25, 101–102 in 201.

1963) iz Prigorice. Pripovedno izročilo je objavljajl v časniku *Mlado jutro*. Povečini gre za pravljice in povedke iz različnih krajev Slovenije. Ribniškega pripovednega izročila se je dotaknil v opisnem članku Okameneli svatje.⁹⁴ V njem je zapisal povedki o Lintvernovi jami in okamenelih svatih. Pisal je tudi mladinske povesti *Od Ribn'ce do Rakitn'ce*.⁹⁵

Za sistematično zbiranje pripovednega izročila v prvi polovici 20. stoletja je bil v največji meri zaslužen Podmladek Rdečega križa v Sodražici, ki ga je vodila osnovna šola v Sodražici. Izdajali so glasilo *Iz naše doline*, ki je izhajalo med letoma 1935 in 1939. Podmladek je vodila učiteljica **Olga Vodopivec – Vrbičeva**,⁹⁶ ki je najverjetneje tudi urejala glasilo. V glasilu si je šola prizadevala zbrati pripovedno gradivo z zgodovinsko, etnološko, folklorno in leposlovno tematiko. Učence so spodbujali k pisanju in ohranjanju kulturne dediščine, vezane na območje Sodražice. Na njihovo prizadevanje je verjetno vplival učni predmet domoznanstvo, saj so v glasilu razvidne predhodne določene tematike, ki so bile predpisane v učnem načrtu Kraljevine SHS.⁹⁷ Ideja je prerasla učni načrt do te mere, da so za glasilo pisali tudi posamezniki, ki niso bili člani podmladka, med drugim tudi učiteljice. Skupaj so zabeležili in ohranili veliko neprecenljivega pripovednega gradiva. Na veliko žalost je njihovo delo prekinila druga svetovna vojna. V nadaljevanju navajam izbrane pripovedi, ki so bile objavljene v glasilu, saj bi natančen popis gradiva presegal okvir te objave. Povedke z bajeslovno tematiko: *Zaklad nad Zamostcem, Kako je zaklad gorel na naši njivi, Trinožni stolček, Mrkobradec, Kačji krotilec, Zaklad pod skednjem, Pošast v Globoki jami, Zaklad v Travnici gori, Kako sta se mikastila Bolte in vrag, Na novi cesti, Zaklad pod Malo pečjo, Kako so na Vinicah kopal zaklad, Zaklad in divji lov, Spomin starega moža, Zlata koklja z zlatimi piščeti, Zaklad nad Zamostcem, Čarovnica, Kačja krona, Zaklad pod našo hišo, O polnoči pod Kosmatim dolom, Hučarovnica, Zopet čarovnica, Kako so Gregorju nagajali vragi*; legende: *Sveta Ana, Zgodba o voličih in sv. Antonu, Nezgodna sv. Miklavža, O postanku »Žegnanega studenca« in Nove Štifte*; strašljive povedke: *Strah na pokopališču (2), Kako se je vrag peljal skozi Sodražico, Strah v gozdu, Strah v skednju, Strah pri kamnologu, Prazen strah, V mlinu straši, Kakšni so strahovi, Strah, Strahovi na pokopališču, Kako so hodili župnik Matevž Kavčič nazaj, Vragi se guncajo, Hudičeva kočija*; razlagalne povedke: *Pri »Bču«, Zakaj se imenuje studenec Podgoro »žegnan« studenec, O nastanku »Že-*

gnanega studenca« in Nove Štifte, O postanku cerkve na Gori; zgodovinske povedke: *Hranilnica v zamostarskem bregu, Svetila, Zgodba o gorniški Alenčki, Kako je bilo nekdanj, Vremenska opazovalnica, Zamostarska desetina, Zamostarski grad, Ustno izročilo o vinaškem veterinem mlinu, Vas Zapotok, Moj rojstni kraj, Kako je pogorela vas Sinovica, Zgodovina vasi Vinice, Vas Jelovec, Strah v Globeli, Vas Podklanec, O Boncarju, Vas Ravni dol, Spoznajmo domači kraj!, Zgodovina naše hiše, Roparji v ribniški dolini, Spomin na stričevo novo sveto mašo in začetek svetovne vojne, Svetovna vojna, Doživljaji iz svetovne vojne, Kako je bilo mojemu očetu v svetovni vojni, Lepa si pomlad zelena, brž ko se ozele niš, mladim fantom žalost striš, Kaj je doživel ata med vojno, Nikdar več vojne!, Dogodek iz svetovne vojne, Kaj so doživeli in kje so bili moj oče med vojno, Vojna, vojna, Naš vsakdanji kruh, Markov sejem, Roparski napad pri Sveti Ani, Sodražica v Napoleonovem času, Kapelice in znamenja v naši občini, Otroška procesija iz Zamostca na Strmco, Živinska kuga v Podklancu, Gorričevske Mrtve doli v Mali gori, Vaški pastir, Spomin na svetovno vojno; socialne in doživljajske povedke: *Zgodba o tibotapcu, Polharji, Lov na polhe, Po polhe v breg nad Lipovšico, Kako sva z bratom lovila polhe, Kaj vse se vidi po svetu, Pri mojem dedu, Mrkobradec, Naša hiša gori, Lovec Jernejc, Kaznovana skopost, S suho robo proti Karlovcu, Z očetom na Gorenjsko, Lovska, O loteriji, Koline, Kako smo nabirali žir, Brezposelni (2), Cestar, Stric koliko je ura?, Na sejmu, Cerkevica na Sedlu, Kako je oglar kazal roparjem pot na Križno goro, Potiška pesem, Ob slovesu iz šole, V bolnici, Kako smo pogozdovali, Tatovi na sadnem vrtu, Vaški skopuh, Strah v bregu nad Zamostcem, Čudni Primož, Kako so živeli v starih časih, Zgrešeno življenje, Danski golob, Mož s stekleno robo, S suho robo proti Brežicam, Naš prvi suhorobar v Črni gori, Divji lovci, Aeroplani v Ribnici, Kozaki*; šaljive povedke: *Kako je Ribničan Bolta sejmoval, Kako je Ribničan konja rešil iz zapora, Dobro pripravljena poštevanka, Garibaldijeva potegavaščina, Kako je šel Ribniški Janezek prvič k spovedi, Prebrisan Ribničan, Nžonov Jurij in njegova žena Marjana, Sto volkov*; etnološke povedke: *Ličkanje, Sladka kaša – otroška paša, Kadar manemo, Kako delamo obodi, Domač praznik, Velikonočni prazniki, Na pustni dan, Pustni terek, Terice, Božični čas, Čebelarstvo v naši dolini, Naši krošnjariji*; pravljica: *Kako je treščilo*. Glasilo bi bilo treba objaviti v posebnem ponatisu ali knjižni zbirki skupaj s strokovnimi komentarji. Dobrodošla bi bila vsaj njegova digitalizacija.*

Iz učnega načrta za predmet domoznanstvo, ki ga je pripravila in poučevala učiteljica v Dolenji vasi in publicistka **Nežika Klun** (1887–1937), je razvidno, da je bilo v načrt vključeno tudi pripovedno izročilo iz Ribniške doline. Učni načrt je vključeval naslednje povedke: *Nova Štifta, Pravljica o okamenelih svatih, O Novi Štifti, Prigoda dveh lovcev in Turki v Ribnici* (prepis že omenjene Valvasorjeve povedke). Njena bogata zapuščina je skupaj z osebno knjižnico ohr-

⁹⁴ Trdan, Okameneli svatje, str. 222.

⁹⁵ Trdan, *Od Ribn'ce do Rakitn'ce*, št. 47–52.

⁹⁶ Vovko, Osnovna šola v Sodražici, str. 92.

⁹⁷ Stanonik, *Interdisciplinarnost*, str. 416. V prvem razredu naj bi spoznali dom z okolico, življenje ljudi, versko življenje v domači hiši in krajevne šege. V drugem razredu naj bi se poučili o družini in zadrugi ter spoznali bajke, pravljice in pesmi o velikih osebnostih iz domače preteklosti (prav tam).

njena skoraj v celoti in le vprašanje časa je, kdaj se bo v njej našla še kaka pripovedna snov.

Pomembno zbirateljsko delo je opravil etnograf, topograf, lutkar in slikar **Janko Trošt** (1894–1975). Idrjčan je v Ribnici od leta 1930 do 1945 deloval kot ravnatelj meščanske šole, kasneje je ustanovil zadružno Suha roba in vodil priprave za ustanovitev ribniškega muzeja, ki ga je kot ravnatelj tudi vodil. V času bivanja v Ribnici je zapisoval predvsem humoreske in anekdote, ki odslikavajo utrip časa in prostora, ko je v Ribniški dolini deloval Trošt. Zajemajo obdobje med obema vojnama in čas po drugi vojni. Leta 2012 je v sklopu Troštovega leta izšla zbirka *O Ribnici in Ribničanih: zapisi Janka Trošta*, ki zajema njegove do tedaj še neobjavljene zapise. Knjigo je jezikovno uredila Marjana Starc. Leta 2014 je izšla še zvočna knjiga z istim naslovom. V knjigi so objavljene povedke z zgodovinsko, socialno in šaljivo tematiko: *Ribniški furmani, Škrljevi kevdrci, Velike Obrnišče in Miklov vinograd, Ribniški parlament, Kako so Ribničani molili, Brumni kos, Ribničani v peklju, Premočna pokušnja, Ribniški vodovod, Nemogoče, Zamenjani vlogi, Diplomatski pogovor ribniških kapisonov, Kdo naj plača ceho?, Polhi, Kako je Pirker konju štatljivost odpravil, Tomažev Polde in Janezek Javornik (Čik – Janez), Prežlahtna cvetica, Pfefer – revizor, Pfefer – geometer, Sodnijski sluga Murgel, Uradne ure, Danski golob, Golob kot jedec, Godovno voščilo, Raznekov Francek in žakelj, Komotni prosjak, Ribniška previdnost, Pakižev Lipe, Ni vsakomur dano, da bi norel, Piltavor in izgubljeni jezik, Mojster Lukež in žena Jera, Vsak pol, Kako so Italijani Ribnico zasedli, Nezazelen gost, Dolenjevaška zadruga, Mili osli, Pridiga, Korl – špica, Dojenček iz Strug, Hardigata, Krajncani na občeti, Ribniške gospe, Ribničani in Darwinova teorija, Žoržek – usmiljeni trgovec, Dosledna štednja, Preklican pozdrav, Gorenjski Papež, Oče in sin, Ribničani in ljubljanski neboder, Uganka, Veseli večer; in uganka, spisek frazemov ter vzdevkov: Uganka, Ribniške rečenice, Če se Ribničani napije vina, Vzdevki. Naj omenim še Troštovo edino objavljeno humoresko z naslovom Bajtarske, ki jo je objavil v časopisu *Razori*.⁹⁸ Domnevamo, da je bilo njegovih zapisov še več, saj je med vojno ribniška meščanska šola pogorela – takrat je bila poleg inventarja in šolske knjižnice uničena tudi Troštova etnografska zbirka, ki jo je zbral v letih delovanja v Ribnici. Če verjamemo dr. Niku Kuretu, ki je spisal sestavek o Janku Troštu za *Slovenski biografski leksikon*, je takrat zgorela zbirka z več kot šeststo Troštovimi risbami ornamentov in dekoracij na lesu, kovini, pohištvu in v stavbarstvu.⁹⁹ Zbirko pripovednega gradiva je k sreči prepisal in s tem rešil Tone Petek.¹⁰⁰ Izvirni zapisi so po njegovi smrti izginiti.*

Dolgeletni kulturni delavec, učitelj in pomočnik

ravnatelja v ribniški osnovni šoli **Tone Petek** (1922–2004), rojen v Ribnici, je bil podobno kot njegov prijatelj Trošt zbiratelj in zapisovalec povedk o Ribničanih. V zbirki *Ribniško blago* je zapisal 42 šaljivih povedk, reke, narečne besede in citate. Šaljive povedke, ki jih je naslovlil *Vesele zgodbe*, si sledijo: *To sem pa jaz, Imam še lansko, Kaj si iskala, Živega ali mrtvega, Ardigočka, Sveča je sosedova (varianta št. 27, 28), Na procesiji, Ni res, Odlok o klarju, Nisem kriv, Pildarčkov repete, Še meni en golaž, Ribniške gavge, Ribniški cvetki, Vaša konj, K peku, Trotoar je pa moj, Kakšne cerkve, Se bo še skolmala, Ne velja, Dobra šprica, Ta tambor, Saj imam ključe v aržetu, Kolega bestialis, Na konjičku, Majhen, ampak hud, Svečo posodil, Uro ustavil, Šipe zvrčale, Sveča je sosedova, Le naprej, smo plac naredili, Še ponoči ne da miru, Posodite no, lojtre, Konjička bom kupil, Hitra žalna koračnica, Bo »gori plačaljš«, Še študira, Hribčki in dolince, Naj živi!, Slika bo ob štirih, Lepa kot Kopicca, Dokler bo zdržalo, Kako notri ostane, Vidiš ogenj. Petkova etnografska zbirka bo predvidoma izšla leta 2019.*

Pisatelj, pesnik, dramatik in publicist **Lojze Zupanc** (1906–1973) je leta 1939 v časopisu *Zvonček* objavil tri anekdote o Ribničanih. Naslovlil jih je Tri ribniške za dobro voljo: *Lončeni top, Ribniške žaljivke* ter *O Ribničanu, Kočevarju in konjski kljusi*.¹⁰¹

Bančni uslužbenec in radijec **Janez Andoljšek Ježov iz Hrovače** (1901–1945) je med letoma 1926 in 1941 v ribniškem narečju zapisoval številne radijske igre in povedke v prozni obliki, s katerimi je nastopal na Radiu Ljubljana.¹⁰² Pri pisanju so ga navdihnili značilen ribniški humor in lastne izkušnje iz življenja v Ribniški dolini. V njegovi zbirki so naslednje radijske igre: *Glüh snbač, Ribnčen in Prlek, Ne smejn dan u Ribnc, Žjana tri vogale podpjera, al pa šter razdjera, Na Silvestrovo, Vasovajne, Pouharji, Žjenska radovajdnost*. Zapisal je tudi nekaj šaljivih povedk: *Fantk ima btico, Koku smo se bli u Ribnc ne vouka spūstl, Ribnška nova maša, Koku se je fantk šulou, Koku je Ribnčen sujga kojna spoznou, Nagamejtna tejkma, Kaj se je pripetilo lončarju, ko je šel na božjo špt na Urbasovo goro, Koku se je bil Ribnčen zupr granščini pūntou, Ta mūhasta Mica, Nejkaj o nevošljivost, Koku sta rešetar in lončar pokuro dejlala, Koku je sv. Antuon kaznovou preluomneno oblūbo, Nezaj u planinsk raj, Ob šterdesetlejtnc poruoke*. Njegova zbirka je bila leta 2013 izdana v knjigi *Le tūlku vam povejm*.

Ribniški muzej hrani tipkopis *Kronološkega pregleda družin Seemann, Kosler, Rudež* iz leta 1940 avtorja **Hansa pl. Schöppla**, ki ga je muzeju predala Katja Zorc Kobi. V tipkopisu sta zapisani tudi dve bajni povedki iz ortneškega gradu; prva je o črnem jezdecu, druga pa o zlati kokoši z zlatimi piščeti.

Leta 2010 je izšla zbirka pripovednega izročila pravljicarja **Antona Dremlja – Resnika** (1910–1960)

⁹⁸ Trošt idr., *O Ribnici in Ribničanih*, str. 8.

⁹⁹ Gradišnik idr., *Janko Trošt*, str. 16.

¹⁰⁰ Trošt idr., *O Ribnici in Ribničanih*, str. 13.

¹⁰¹ Zupanc, *Tri ribniške*, str. 80–81.

¹⁰² Andoljšek, *Le tūlku vam povejm*, str. 5.

iz Petrušnje vasi pri Ivančni Gorici, ki ga je v letih 1950, 1951, 1956 in 1959 zabeležil etnolog Milko Matičetov. V zbirki je objavljenih 9 šaljivih povedk o Ribničanih: *Ribničan in kobilje jajce (dve različici)* *Kaku je Ribničan v drek padu*, *Kaku so v Ribnici cerkev prestavili*, *Ribničan in koza (dve različici)*, *Ad Ribničana, kaku je šov v lublana*, *Ad Ribničana, k je mov vola Rjavca*, *Ad Ribničana, kaku je po Lublan čez nuč prosu*, *Oče Reciprestor v Ribnici ogenj gasi* in spominska povedka z bajeslovno vsebino: *Ribniški žedni, čebele in Lintvernova jama*.

Leta 1959 je začelo izhajati šolsko glasilo *Krošnja* osnovne šole dr. Franceta Prešerna Ribnica. V prvih številkah so prvič izšle lokalno dobro znane bajeslovni povedki: *Zmaj pri sveti Marjeti* in *Pripoved o Ribnici* (bajka o nastanku Ribnice) ter razlagalna povedka: *Okameneli svati*. Povedke so na pobudo urednika, profesorja **Janeza Debeljaka** (1932–2005), zapisali učenci. Rado Radešček omenja, da je Debeljak »zbral precej ljudskega pripovednega blaga Ribniške doline«. ¹⁰³ Debeljak je kasneje nekaj povedk objavil v knjižici *Kulturnozgodovinski utrinki iz Ribniške doline* (1966). Kot sourednik jih je vključil tudi v zbornik *Ribnica skozi stoletja* (1982), ki je izšel ob 900-letnici domnevno prve omembe Ribnice. Zborniku je dodal še Lesarjevo razlagalno povedko *O nastanku cerkve v Sodražici*, Levstikovo pesem *Kamniti svatje* in Valvasorjevo povedko *O jezeru v Veliki gori*.

Umetnostni zgodovinar in topograf **Stane Mikuž** (1913–1985) je leta 1963 pod mentorstvom Milka Matičetova v časopisu *Slovenski etnograf* objavil članek *Nekaj narodopisnih drobtinic*, v katerem je zajel pripovedno izročilo z območja krajevne skupnosti Sv. Gregor – Slemenca. Rezultat Mikuževe terenske raziskave je bil nabor pesmi, pravljic, povedk in vraž, ki jih ni naslovil. V bajčnih povedkah, v katerih nastopajo bajeslovna bitja, se pojavljajo svetinje, rojenice, bele žene, divji mož, mora, smrt in coprnice. Članek je posvetil Borisu Orlu. Orel je v letih 1948–1961 vodil ekipe, ki so zbirale etnološko gradivo na območju Dolenjske in Primorske. Kljub temu da je Orel sodeloval z Jankom Troštom, ¹⁰⁴ Ribnica ni bila vključena v njegove terenske raziskave.

Ribniško pripovedno izročilo je pritegnilo tudi v Ribnici rojeno etnomuzikologinjo **Zmago Kumer** (1924–2008). Leta 1968 je izdala znamenito zbirko *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*. Poleg bogatega nabora pesemskega izročila je v zbirko vključila šaljivi povedki *Dve ribniški smešnici*, legendo *Storija o voličkih sv. Antona* in razlagalno povedko *O nastanku studentca Pr bčč*. Dodala je še uganke, izreke, vraže in vremenske prerokbe. Na koncu uvodnega poglavja se je dotaknila tudi ribniškega humorja. ¹⁰⁵

Pisatelj, prevajalec in urednik **Miha Mate** (1942–2006), rojen v Goriči vasi, je izdal veliko poljudnih člankov in literarnih del, ki v literarni obliki obravnavajo anekdote in humoreske iz življenja Ribničanov. Mate je navdih za svoja dela črpal v Ribniški dolini, kjer je preživel mladost. Kot je sam dejal, mu je domišljijo prva razvijala mama, ki je znala na tisoče pravljic in zgodb. Šegavosti pa se je nalezl od ribniških krošnjarjev in lončarjev, »ki so s svojimi suhorobarskimi in lončarskimi izdelki križemkraž obredli svet ter z vedrim obrazom in zasukanimi šalami odpirali vrata, a tudi srca se tako skopuških gospodinj,« je dodal. ¹⁰⁶ Leta 1972 je izdal knjigo *Široka usta: veselo in pikre Ribničana Urbana*, ki je kasneje doživela tudi uprizoritev kot monokomedija Slovenskega stalnega gledališča v Trstu. ¹⁰⁷ Leta 1999 je izdal zbirko *Smeš in solze moje doline*, v kateri je objavil 25 šaljivih povedk iz Ribniške doline: *Tiste zime*, *Sveti Miklavž*, *Gospodična Jejbnata*, *Ciganka Micka*, *Cigan Štefan*, *Mesar Krapež*, *Piskrc in Pokrovka*, *Policač Ferdo*, *Lovec Jergec in njegov pes Fido*, *Podrepna muha*, *Činčonček*, *Brihtna glavca*, *Prifrknjeni Jurko*, *Kebrček Peter*, *Sedlar Konjska glava*, *Krošnjar Urban*, *Krofasti Luka*, *Frizer Žajfca*, *Fotograf Lampca*, *Ravnatelj Globus*, *Čevljar Čanžek*, *Matevž Rikverc*, *Taprisčna Johanca*, *Lov na mesec* in *Zazrt v ogledalo mladosti*. Omeniti je treba še njegova literarna dela *Leskova mladost* (1976), *Bosopeta družina* (1982) in *Kurja vojska* (1985), v katerih opisuje svojo mladost. Njegove zgodbe so prežete z duhovitimi anekdotami, ki so nastale po zgodbah iz ljudskega pripovedništva. S tem je nadaljeval tradicijo slovenskih humorističnih pisateljev, na primer Frana Milčinskega. ¹⁰⁸

Etnolog **Tone Cevc** (1932–2007) je leta 1974 v znanstveni reviji *Traditiones* objavil članek *Okamenela živa bitja v slovenskem ljudskem izročilu*; ¹⁰⁹ v raziskavo je vključil tudi 6 različic razlagalnih povedk o dolenjevaških okamnelih svatih.

Novinar in slovenist **Rado Radešček** (1946–2006) je leta 1983 v delo *Slovenske legende* vključil znane povedke iz Ribniške doline, ki mu jih je posredoval profesor Janez Debeljak. Sam si je kraje ogledal, opisal in mitološke motive podkrepil z razlago. Obravnaval je: Levstikovo pesem *Kamniti svatje* in Badjurov zapis povedk *Okameneli svatje* ter *Lintvernova jama*. Vključil je tudi bajčne povedke, ki jih je skupaj z učenci zbral Debeljak: *Bajka o nastanku Ribnice* in *Zmaj pri sveti Marjeti*. Radeščkovo delo je eden redkih primerov dokumentiranega terenskega raziskovanja na tem območju.

Istega leta je v zbirki *Velike slikanice* izšla ilustrirana slikanica *Zlata ribica: slovenska ljudska pravljica*, ki jo je uredil Niko Grafenauer. Po vzoru ribniške

¹⁰³ Radešček, *Slovenske legende*, str. 198.

¹⁰⁴ Gradišnik idr., *Janko Trošt*, str. 19.

¹⁰⁵ Kumer, *Ljudska glasba*, str. 42.

¹⁰⁶ Mate, *Smeš in solze moje doline*, str. 61.

¹⁰⁷ Mate, *Široka usta*, str. 94.

¹⁰⁸ Kajzer in Mate, *Bosopeta družina*, str. 139.

¹⁰⁹ Cevc, *Okamenela živa bitja*, str. 82–85.

etnološke motivike jo je ilustriral Marjan Manček. Pravljiča naj bi izhajala iz Ribniške doline, čeprav za to trditev nimamo pisnih dokazov.

Leta 1985 je izšla zbirka pripovedi *Srebrni zvon*, v kateri je pesnik in pisatelj **Rudolf Mohar** (1909–1990) izbral in literarno priredil povedke, zbrane na območju Loškega Potoka, Notranjske, Ribniške doline in Kolpske doline. Zbirka vsebuje štiri povedke z območja Ribniške doline: »*Bom car*«, *Zlata ribica*, *Okamneli svatje* in »*Tam Jera*«. Zapuščina, ki jo hrani njegova družina, vsebuje še štiri neizdane pripovedi iz Loškega Potoka.

Ribniška učiteljica **Polona Golouh** je leta 1997 izdala zbirko *Babica in dedek pripovedujeta: koku je blu u star'h cajt'h u rib'nšk' dolin'*. V njej je objavila povedke, ljudske pesmi in pregovore, ki jih je zbrala v letih 1996–1997 skupaj z učenci podružnične šole Sušje. Zbirka vsebuje naslednje pripovedi: *Vas Breže skozi čas*, *Črednik*, *V Ameriko*, *Zdomarji*, *Kako je bilo v starih časih*, *Stari ata pripoveduje*, *Košnja*, *Kako se je melo proso*, *Domače platno*, *Teritev lanu*, *Žetev in mlatenje pšenice*, *O ličkanju koruze*, *Kako se je v starih časih pralo*, *Perice*, *Kakšne so bile banke*, *Namesto elektrike ...*, *Sušenje jabolčnih krbļjev*, *Vse o jedi in kuhinji pred 70 leti*, *Pestrna*, *Deklica in kač*, *Moje otroštvo*, *V šolo v Ribnico*, *V šolo*, *Skončeva teta pripoveduje*, *Spomin na otroška leta*, *Življenje v preteklih časih*, *Nezgojena mladina*, *Klemenova babica pripoveduje*, *Zanimivi utrinki iz moje mladosti*, *Selitev v novo hišo*, *Pripoved Lejine babice*, *Kajina stara mama pripoveduje*, *Rojstvo hčerke proti koncu vojne*, »*Heci med vasmí*«, *Petje na koru*, *Poroka v starih časih*, *Petje na vasi*, *Kako so meli proso*, *Kako so ljudje nekoč živeli*, *Spomin iz otroštva – zgodnica o medu*, *Zgodba o ujeti lisici*, »*Ofiranje*«, *Moj Miklavž*, *Tadebeli četrtek v postnem času*, *Obcet*, *Čudež v Nemški vasi*, *Marija je pomežiknila*, *Kako je mlekar hudičke vozil*, *Srečanje s hudičem* ter *Zgodba o čebelah in hostiji*.

V sklopu zbirke *Glasovi* je leta 2000 izšla knjiga *Kaku se kej narod ribta: folklorne pripovedi od Litije do Čateža*, v kateri je učiteljica **Ida Dolšek** zbrala tudi pet šaljivih povedk o Ribničanih: *Tuk zaliege*, *Sma ih damá pacáli*, *Nej s ta pravga klicov*, *Ribānčān u Lublan* in *Spudne hlače*.

Leto kasneje je v sklopu iste zbirke izšla knjiga pripovedi *Krvapivc: vse sorte iz dežele Desetega brata, osrednje Suhe krajine, domovanja Turjaških, do Kočevskega*, novinarja in publicista **Jožeta Primca** in učiteljice **Zlate Kastelic**. Jože Primc je v zbirko zajel tudi nekaj povedk iz Ribnice. Podrobnemu terenskemu zapisovanju se zaradi bolezni ni posvetil. Kot informator je sodeloval tudi Tone Petek, že omenjeni zapisovalec etnografskega gradiva. V zbirko so vključene naslednje povedke: *Okameneli svatje*, *Sodni dan in mačkina kri*, *Katra – mož beseda*, *Strah pri križu*, *Strah na postaji*, *Nova Štifta*, *Oče nagle jeze*, *Ribnica v začetku petdesetih*, *Ljudje*, *Narava*, *Riba v grbu*, *Konj očetu odgriznil del ušesa*, *Konj si je zlomil nogo*, *Dobra*

»*šprica*«, *Gasilska konjenica*, *Novi hlapec*, *Ribniški cvetki*, *Nisem iz vaše fare*, *Ribniške gauge*, *Gauge*, *Kako so Ribničani lovili veverico*, *Usmiljeni trgovec*, *Ribniška previdnost*, *Prezabteven gost*, *Kam po šoli*, *Drago prenočišče*, *Krvavo stegno*, *Sonce na špagci*, *Kobilja jajca* in *Cumpranca bo prletejla*.

Tadeja Klun je leta 2001 diplomirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Oddelek za slovenski jezik in književnost, z diplomskim delom *Slovenska slovstvena folklor: s primeri iz Ribnice do 20. stoletja*, ki obravnava različne literarne vrste in zvrsti slovstvene folklore na primerih, zapisanih na območju Ribniške doline. V raziskavi je uporabila tudi gradivo, ki sta ga zbrala Fran Peterlin – Sreboški in Zmaga Kumer. Diplomsko delo velja za prvo raziskovalno delo, ki podrobno obravnava slovstveno folkloro na območju Ribnice in njene okolice.

Leta 2003 je v sodelovanju z Muzejem Ribnica in televizijo R kanal nastal dokumentarni film *Ribniški običaji okrog božiča in novega leta*. Dokumentarec zajema povedke, ki so jih pripovedovali informatorji s širšega območja Ribniške doline. Vsebina filma je nastala na podlagi gradiva, ki sta ga zbrali zgodovinarica **Marina Gradišnik** in etnologinja **Polona Rigler Grm**.

Literarna zgodovinarica in etnologinja **Marija Stanonik** je leta 2003 izdala zbirko *Slovenske povedke iz 20. stoletja*, v katero je vključila tudi tri povedke iz Ribniške doline: *Okamneli lovec*, *Medved, ki je zasovražil človeka*, in *O Turkih*.

Majda Slabe je istega leta izdala zbirko *Življenjske pripovedi iz Ribniške doline*, v kateri je objavila intervjuje s 17 pripovedovalci iz Ribniške doline. Za zbiranje življenjskih zgodb jo je navdušila etnologinja in filozofinja Mojca Ramsak, ki je bila pri raziskavi njena mentorica. Delo je osredotočeno predvsem na življenjske povedke, prostor pa je namenila tudi etnološkim povedkam s poudarkom na prazničnih šegah.

Milena Ožbolt je leta 2004 v sklopu zbirke *Glasovi* izdala knjigo *Andrejeva stopinja: folklorne pripovedi iz Loške doline, Blok, Loškega potoka in okolice Cerkniskega ter Babnega Polja*. V zbirko so vključene tudi pripovedi Marije Anzeljc iz Hudega vrha, rojene v Kotu pri Novi Štifti. Večina pripovedi je iz časa njenega otroštva. Pripovedovala je naslednje pravljice: *Od čarounika sã stekliene gorje*, *Od zlatga tička*, *Učieraj sã jo ti dobieu, dãnãs jo buoš pa ti!*; in povedke: *Jo pãrnesã o pounoči ne britaf!*, *Šac*, *Uruokã*, *So jo imajlã ze čarounico*, *Najkaj bo, so reklã*, *Naj muogla diüsa ne uãn ne nuotrã*, *Žiegãn se oda!*, *Sviète Ælcje stoučãk*, *Kok smo svajtilã ze Božãč*, *Te buodo u-pieč*, *Danes ne, bo jütrã še en dan*, *Aleluja*, *Tud mi smo mielã prosu*, *Bolajznã*, *Če je bla bolajznã*, *Babca otruae nuosã*, *Teličke pa Sviæt Antuon ne svajt spraula*, *Strah*, *So oã mladí umrlã*, *So pudna tãkãlã*, *U-babji lükñã*, *Kürje kuože*, *Matã bojo pãrneslã krüha*, *Joj, je blu tok dobru!*, *Stuorja*. Marijin mož France Anzeljc, rojen na Gori pri Sodražici, je

pripovedoval povedke: *Pəsoglaucə, Žiegnanə stedjencə, O Francuozač so pajlə, S-faglamə b-punočancə, Krauca je smietano popila, Kok smo smučalə, Sməči u-pieč ze štraf in Kok smo šlə po otruoke*, ki se vsebinsko navezujejo na sodraški okoliš.

Publicist **Ilja Popit** je leta 2010 izdal knjigo *Od volkodlaka do Klepca: vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničianov, Potočanov, Krašovcev in Osilničianov*, v kateri je zbral in uredil že omenjene zapise Antona in Jožefa Rudeža ter zapise iz Loškega Potoka, ki jih je zbral duhovnik Janez Zima. Delo na koncu vsebuje poglavje s podrobnimi opombami o zapisovalcih, vsebini zgodb in avtorjevem raziskovanju etnografskega gradiva.

Etnologinja **Katarina Šrimpf Vendramin** je leta 2013 v znanstveni reviji *Studia mythologica Slavica* objavila članek Anekdote o Lemberžanih in vpliv ljudskega izročila na *Butalce* Frana Milčinskega, v katerem analizira vpliv šaljivih povedk o Lemberžanih na nastanek *Butalcev*. V kontekstu raziskave kot potencialne kandidate za *Butalce* omenja tudi šaljive povedke o Ribničianih. To povezavo dodatno podkrepi leto kasneje v prispevku *Butalci in Süha* roba Frana Milčinskega med slovensko pripovedno tradicijo in avtorstvom, ki je izšel v zborniku Simpozija *Obdobja*.

Šaljive zgodbe je raziskovala tudi etnologinja in umetnostna zgodovinarica **Monika Kropelj Telban**, ki je leta 2015 izdala zbirko *Smeh je pol zdravja: navihane in šaljive slovenske ljudske pripovedi*. Vanjo je vključila tudi tri šaljive povedke o Ribničianih, ki sta jih napisala Fran Levstik in Franc Kramar. Značilnosti povedk o Ribničianih je podrobneje obravnavala tudi v uvodnem poglavju. Nekaj ribniških povedk je Kropeljeva objavila in obravnavala že leta 1995 v delu *Pravljica in stvarnost: odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeverve zapuščine*. Objavila je posamezne povedke, ki so jih zapisali Fran Peterlin – Sreboški, Franc Kramar in Davorin Petelin.

Leta 2013 je izšla zbirka *Usaka vas ima suj glas*, ki jo je v okviru evropskega projekta *V iskanju identitete* izdala Knjižnica Miklova hiša Ribnica. V delu so zbrane povedke v ribniškem narečju, ki so jih v sklopu raziskovalne naloge terensko zbirali učenci osnovne šole dr. Franceta Prešerna v Ribnici pod mentorstvom **Metke Kljun, Anice Mohar, Marjane Starc** in **Vanje Cebin**.

Tri ribniške anekdote so leta 2014 izšle v zbirki *Glasovi*, in sicer v knjigi *So z vilicami pisali: folklorne pripovedi iz občine Grosuplje in okolice*. Bibliotekarka **Marija Samec** je v njej objavila šaljivo povedko *Boštjanski baron in Ribničian*.

Leto kasneje je v isti zbirki izšla še *Za skrbi je še jutri cajt: folklorne pripovedi z začetka zasavskega bribovja od Besnice do Velike Stange*, v kateri je **Bojan Jerlah** objavil tri šaljive povedke, zapisane v Besnici: *Hlapec je skočil, Urbanova smola* in *Urbanova zvičaja*.

Leta 2015 je bibliotekar in domoznanec **Domen Češarek** v mednarodni znanstveni reviji *Studia mythologica Slavica* objavil članek *Izročilo o psoglavcih, volkodlakih, volčjem pastirju in Atili* v mitski krajini *Sodražice*, v katerem je obravnaval mitološko izročilo na območju *Sodražice*. Avtor je v članku želel pojasniti izvor lokalnega poimenovanja za prebivalce *Sodražice* – *Psoglavci*. V članku sta bili prvič objavljeni povedki o *Starem gradu* pri *Zamostcu* ter *Atili* in *pasjeglavcih*, ki ju je *Jože Zabukovec* – *Primšar* bral informatorki *Zinki Benulič* iz že omenjene izgubljene rokopisne knjige z ribniškim pripovednim izročilom. Leta 2016 je Češarek v omenjeni reviji objavil članek *Mala gora pri Ribnici: mitološko izročilo v prostoru*, v katerem je obravnaval mitološko izročilo na območju ribniške *Male gore*. Leta 2017 je Češarek za domoznansko zbirko pripravil posebno zbirno mapo *Anekdote o Ribničianih*, ki vsebuje 74 šaljivih povedk, leta 2018 pa je v domoznansko zbirko vključil že omenjeno zbirno mapo *Etnografska zbirka rodbine Rudež*. Na področju terenskega raziskovanja je aktiven od leta 2013. Leta 2018 bo na območju Ribniške doline izvedel načrtno terensko raziskavo pripovednega izročila. Rezultati raziskave bodo leta 2019 objavljeni v knjižni obliki.

Zaključna misel

Izbor gradiva priča o zgodovini zbiranja pripovednega izročila, ki ga ponujajo arhivski in objavljeni viri. Kot je razvidno iz članka, ostaja neobjavljenih kar nekaj zbirk pripovednega gradiva, ki čakajo na morebitne knjižne izdaje. Kljub temu je treba pozornost preusmeriti na terensko zbiranje pripovednega gradiva, ki bi pokazalo širšo sliko ribniškega folklornega izročila. Med zbranim gradivom najbolj izstopajo šaljive povedke, vendar v objavo niso bili vključeni krajši anonimni vici o Ribničianih, ki so nekaj polnili časopise, zato pregled gradiva še zdaleč ni popoln. Razširjenost tovrstnega gradiva dodatno potrjuje fenomen ribniškega humorja, ki bo v prihodnosti potreben posebne strokovne obravnave in zaščite na najvišji državni ravni. Na podlagi podrobne in dobro pripravljene interdisciplinarne študije bi lahko ribniški humor zaščitili in uvrstili na *Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine*. Konvencija nesnovno kulturno dediščino opredeljuje kot različne vsebine, med katerimi navaja: »ustna izročila in izraze, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine«. ¹¹⁰ Iz vsebine sklopa je razvidno, da bo v primeru oblikovanja predloga za zaščito treba veliko storiti tudi z jezikoslovnega vidika, saj ribniški govor do danes še ni dobil narečnega slovarja.

¹¹⁰ Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Spletni vir: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlImpid=20082>.

Turistični trendi v Evropi kažejo, da sinhrono povezovanje naravne, nesnovne in materialne kulturne dediščine omogoča razvoj kakovostne turistične ponudbe, ki bi lahko vsebinsko popestrila že obstoječo lokalno ponudbo. Materialna kultura (npr. obrtna tradicija) s tovrstnimi povezavami postane še bolj vsebinsko privlačna, nesnovno kulturno dediščino pa ohranimo pred pozabo. Taka praksa se na obravnavanem območju trenutno kaže v povezovanju poimenovanj vaških skupnosti, ki so v Ribniški dolini dobile različne vzdevke. Še posebej poveden je vzdevek »psoglavca«, ki so ga dobili Sodražani in ima izvor v bajeslovju. S tem namenom so vzdevek utelesili v kipu psoglavca, ki stoji sredi sodraškega trga. Od leta 2004 domačini vsako leto prirejajo kulturni dogodek, imenovan *Psoglavski dnevi*. Bajeslovno pripovedno gradivo, ki se vsebinsko navezuje na prostor, bi lahko zaživel v načrtno zastavljenih naravoslovno-etnoloških poteh, ki bi s posebnimi informacijskimi tablamami obiskovalca opozarjale na mitološko izročilo. Z namenom promocije in spodbujanja ribniškega humorja in govora bi lahko obudili festival humorja, ki je nekdaj že potekal v Ribnici. Z gostovanjem ali sodelovanjem s tujimi sorodnimi festivali bi tudi Slovenijo postavili na zemljevid narodov z bogato tradicijo ljudskega pripovedništva. In kar je najpomembnejše, tovrstna prizadevanja bi na lokalni in državni ravni okrepila zavedanje in spoštovanje do nesnovne kulturne dediščine ter ji tako lažje omogočila nadaljnji obstoj.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1080, Zbirka muzejskega društva za Kranjsko, muzejskega društva za Slovenijo in historičnega društva za Kranjsko (Collectanea), fasc. 16.

ISN SAZU – Inštitut za slovensko narodopisje: Slovenska akademija znanosti in umetnosti

ŠZ – Štrekljeva zapuščina

ŠZ 5/151–181; 186; 222, Kramar Franc.

ŠZ 6/307–308, Peterlin Fran Sreboški.

ŠZ 7/217, 1–223, 8, Peterlin Fran Sreboški.

ŠZ 7/36,1, Petelin Davorin.

ŠZ 7/47–51, Petelin Davorin (izvirnik zapisal Zobec Anton)

ŠZ IV. A, 166, Zobec Anton.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica

MS – Zbirka rokopisov, redkih in starih tiskov

MS 432, Ravnikar Matevž: Ilirska Pratika za leto 1837, str. 107–114.

MS 455, Korytko Emil: Korytkov zbornik II, dva snopiča, str. 25–28; 29–36.

MS 479, Korytko Emil: Zbirka slovenskih narodnih pesmi, str. 11–12.

MS 483, Ravnikar Matevž: zv. 1, str. 80–82; zv. 2, str. 15–20; 38–52.

MS 491, Levstik Fran: II. Korespondenca, Franc Peterlin (1866).

MS 492, Levstik Fran: VI. Tuji rokopisi, Doneski za Bleiweisov album, mapa št. 31.

Ms 540, Vodnik Valentin: Razno gradivo, št. 12.

ŽA (Župnijski urad) Ribnica

Status animarum Ribnica

ŽA (Župnijski urad) Velike Lašče

Status animarum Velike Lašče

LITERATURA

Andoljšek, Janez: *Le tülku vam povejm*. Kranj: Narava, 2013.

Badjura, Rudolf: *Jugoslovenske Alpe: lečilišta, letovišta, kupatila, prirodne znamenitosti, izleti, alpske ture. 1. deo, Slovenija: praktični vodič*. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr & amp; Fed. Bamberg, 1922.

Cevc, Tone: Okamnella živa bitja v slovenskem ljudskem izročilu. *Traditiones* 3, 1974, št. 1, str. 81–112.

Costa, Henrik: *Reiseerinnerungen aus Krain*. Laibach: Druck der Eger'schen Gubernial-Buchdruckerei, 1848.

Češarek, Domen, Matija Kenda in Nejc Petrič: Uredniški komentar. *Slovenske bajeslovne in pripovedne podobe*. Ljubljana: Društvo Slovenski staroverci, 2016.

Debeljak, Janez idr.: *Ribnica skozi stoletja*. Ribnica: Skupščina občine; Zagreb: Spektar, 1982.

Dopisi. *Kmetijske in rokodelske novice* 23, 1865, št. 33, str. 264–268.

Gradišnik, Marina, Darko Viler in Nadja Kovačič: *Janko Trošt: 1894–1975*. Ribnica: Rokodelski center – zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost, 2011.

Hren, Anton [Kompoljski]: Pripovedka o Ribničanu. *Zvonček* 4, 1903, št. 12, str. 314.

Jaklič, Fran in Matevž Košir: Zapisnik čarovniškega procesa. *Zadnja na grmadi*. Celje: Mohorjeva družba, 2001, str. 201–265.

Kajzer, Janez in Miha Mate: Vedre vragolije bosopete družčine [spremna beseda]. *Bosopeta družčina*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.

Kelemina, Jakob: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva: z mitološkim uvodom*. Bilje: Studio Ro, Založništvo Humar, 1997.

Kenda, Boštjan: *Podobe. Slovenske bajeslovne in pripovedne podobe*. Ljubljana: Društvo Slovenski staroverci, 2016.

- Kidrič, France: Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani. *Ljubljanski zvon* 30, 1910, št. 5, str. 298–306; 682–688.
- Korytko, Emil [ein Slave aus Norden]: Den Freunden des Slawenthums in Krain. *Illyrisches Blatt* 25, 1838, str. 97–98.
- Korytko, Emil: Slowenische Volkslieder aus Krain (Slovenske pesmi kranjskiga naroda). *Illyrisches Blatt* 30, 1838, str. 118–119.
- Kromar, J.: Francozov grob. *Vertec* 21, 1891, št. 6, str. 95.
- Kromar, J.: Lovčev spomin. *Vertec* 21, 1891, št. 4, str. 70.
- Kromar, J.: Pri ožagi. *Vertec* 21, 1891, št. 3, str. 46.
- Kropej, Monika: Franc Kramar in njegova zbirka »Ižanskega in drugega narodnega blaga«. *Traditiones* 34, 2005, št. 2, str. 217–239.
- Kropej, Monika: *Karel Štrekelj: iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Kropej, Monika: *Pravljica in stvarnost: odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1995.
- Kumer, Zmaga: *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*. Maribor: Obzorja; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1968.
- Kumer, Zmaga: Rudeževa zbirka slovenskih ljudskih pesmi. *Slovenski etnograf* 20, 1967, str. 129–142.
- Lesar, Anton: *Ribniška dolina na Kranjskem*. Ljubljana: A. Lésar, 1864.
- Levec, Fran: Karol Rudež. *Ljubljanski zvon* 5, 1885, št. 2, str. 121–123.
- Levstik, Fran [anonimno]: Ribničan in Gorenjec. *Vertec* 1877, str. 187.
- Levstik, Fran [Gornicki]: Kamniti svatje. *Ljubljanski časnik* 15, 1850, št. 1, str. 60.
- Levstik, Fran: Skrilovska mladost in »Pikin Jožek«. *Slovenski narod* 7, 1879, št. 88, str. 1–2.
- Levstik, Fran: *Zbrano delo. Knj. 4: Pripovedni in satirni spisi; Mladinski spisi; Prevodi; Dodatek*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1954.
- Ločniškar, Frančišek: Ribničan in lonci. *Zvonček* 28, 1927, št. 8, str. 194.
- Mate, Miha: *Smeš in solze moje doline*. Ljubljana: Kmečki glas, 1999.
- Mate, Miha: *Široka usta: vesela in pikra Ribničana Urbana*. Stari trg ob Kolpi: Koce, 1993.
- Mencej, Mirjam: *Coprnice so me nosile: raziskava vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji na prelomu tisočletja*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2006.
- Moj prijatelj Ribničan. *Štajerc* 2, 1901, št. 24, str. 1–4; št. 25, str. 1–3.
- Müllner, Alfonz: Volkssagen aus Krain: Die Berbara. *Argo* 8, 1900, št. 9, str. 168.
- Novak, Vilko: Emila Korytko nemški članki o slovenskem ljudskem izročilu. *Traditiones* 1, 1972, št. 1, str. 27–52.
- Novice. *Učiteljski tovariš* 5, 1865, št. 18, str. 286–288.
- Odbor za knjigo dr. Bleiweisu na spomin: Dopisi: Ljubljana. *Naprej* 1, 1863, št. 9, str. 35.
- Peterlin, Fran: Rojenice. *Kmetijske in rokodelske novice* 22, 1864, št. 22, str. 178.
- Peterlin, Fran: Škratelj. *Kmetijske in rokodelske novice* 22, 1864, št. 24, str. 194; 22, 1864, št. 25, str. 201.
- Popit, Ilja, Anton Rudež, Jožef Rudež in Janez Zima: *Od volkodlaka do Klepca: vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Radovljica: Didakta, 2010.
- Požencan, Mirko: Bajzis. *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* 9, 1843, št. 28, str. 111–112.
- Prepozno kesanje. *Rogač: Ilustrovan zabavni list* 2, 1887, št. 6, str. 45.
- Presrečen Ribničan. *Štajerc* 2, 1901, št. 8, str. 4.
- Radešček, Rado: *Slovenske legende*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983.
- Rešetar Franc. *Štajerc* 2, 1901, št. 26, str. 1–3; 3, 1902, št. 1, str. 1–2.
- Slavec Gradišnik, Ingrid: *Etnologija na Slovenskem: med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000.
- Slovenska matica: Poročilo o XX. skupščini Matičinega odbora. *Kmetijske in rokodelske novice* 29, 1871, št. 8, str. 59.
- Stanonik, Marija in Niko Jež: Nekaj folklornih zapiskov iz zapuščine Emila Korytko. *Traditiones* 14, 1985, str. 109–122.
- Stanonik, Marija: *Folkloristični portreti iz 20. stoletja: do konstituiranja slovenske slovstvene folkloristike*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013.
- Stanonik, Marija: *Folkloristični portreti iz treh stoletij: od baroka do moderne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.
- Stanonik, Marija: *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Stanonik, Marija: Janez Vajkard Valvasor in slovstvena folklor. *Jezik in slovstvo* 35, 1990, št. 7/8, str. 185–187.
- Stanonik, Marija: *Zgodovina slovenske slovstvene folklore: od srednjega veka do sodobnosti*. Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Dolenjska 1. Porečje Krke*. Ljubljana: Viharnik, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Dolenjska 4. Med Igom, Ribnico in Kočevjem*. Ljubljana: Viharnik, 2003.
- Stritar, Josip: Pikin Jožek. *Lešniki*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1906.
- Škrabec, Stanislav: *Jezikoslovna dela – 4. del*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1998.
- Šrmpf Vendramin, Katarina: Anekdote o Lember-

- žanih in vpliv ljudskega izročila na Butalce Frana Milčinskega. *Studia mythologica Slavica* 16, 2013, str. 233–246.
- Šrmpf Vendramin, Katarina: Butalci in Süha roba Frana Milčinskega med slovensko pripovedno tradicijo in avtorstvom. *Recepcija slovenske književnosti* [simpozij]. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014.
- Trdan, Tone: Od Ribn'ce do Rakitn'ce. *Mlado jutro* 1938, št. 47–52.
- Trdan, Tone: Okameneli svatje. *Mlado jutro* 6, 1936, št. 28, str. 222.
- Trdina, Janez: *Moje življenje*. Ljubljana: Študentska založba, 2013.
- Trošt, Janko idr.: *O Ribnici in Ribničanih: zapisi Jan-ka Trošta (About Ribnica and its people: stories and other texts written and collected by Janko Trošt)*. Ribnica: JZ Rokodelski center – zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost, 2012.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*. Laybach: zu finden bey Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg, 1689.
- Verne, Mihael: Potovanje po nekterih jugo-slaven-skih krajih – 5. pismo. *Kmetijske in rokodelske novice* 10 1852, št. 36, str. 142–143.
- Vovko, Andrej: Osnovna šola v Sodražici (1811–1941). *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 26, 1978, št. 2, str. 88–94.
- Zupanc, Lojze: Tri ribniške za dobro voljo. *Zvonček* 40, 1939, št. 4, str. 80–81.
- Žigon, Avgust: K. Rudež Levstiku: 12 pisem (Iz Levstikove ostaline). *Ljubljanski zvon* 45, 1925, št. 2, 106–112; št. 3, 170–175; št. 4, 237–245.

S U M M A R Y

History of folk literature studies in the Ribnica valley

The article outlines the history of collecting folk tales in the Ribnica valley. The said area is mostly known to historiography for its traditional wood-ware and pottery industries. Local tradesmen

sold their products across the wider Middle European area, where they were known not only for their crafts but also for their humorous narratives. The summary survey of individual researchers, records, and their collections is limited to the Ribnica valley and the former border of the Ribnica area, which today encompasses the municipalities of Ribnica and Sodražica. The article mentions researchers who have in any way dealt with the Ribnica oral tradition and various collections of narratives related to the Ribnica valley.

The first who stumbled upon this topic was probably the Carniolan polymath Johann Weikhard von Valvasor. The traces of spiritual culture lead to the famous record of the last witch trial in Carniola, which was held in Ribnica.

The beginning of the systematic collection of ethnographic materials goes back to pre-Romantic era. The first written record is the manuscript list of fairy tales, titled *Mythen zur Ribniza geglaubten*, which was compiled by priest and linguist Valentin Vodnik during his priesthood service in Ribnica. In this short manuscript, Vodnik presented the creatures that appeared in Ribnica's folklore tradition. The manuscript is supposedly a transcription of the collection that was produced by the last lords of Ribnica's manor – the Rudež family, who were the first known collectors of folk materials in the area. During the time of Slovenian national awakening, Polish ethnographer Emil Korytko paid several visits to Ribnica. Jožef Rudež presented him with valuable ethnographic materials, which Korytko would later include in his collection.

The author of the article also presents new findings about the destiny of the famous Rudež collection. During that period, the collectors Matevž Ravnikar-Požencan and Fran Peterlin-Sreboški were active in the Ribnica valley as well importantly contributing to the collection of intangible cultural heritage. Later on, Anton Lesar, Fran Levstik, Fran Milčinski, Henrik Costa, Janko Trošt, Olga Vodopivec, Zmaga Kumer and others were also collecting or discussing folk tales of this area. Despite the variety of previous ethnographic studies and subsequent ethnological efforts to preserve the traditional wood-ware and pottery industries, only a few would recognise the potential of systematic field research of oral traditions.